

Projekt

z dnia 20 września 2024 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA
RADY GMINY UŚCIE GORLICKIE**

z dnia 9 września 2024 r.

**Rady Gminy Uście Gorlickie
w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Uście Gorlickie na lata 2025-2028"**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024r. poz. 609 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), Rada Gminy Uście Gorlickie, po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje "Gminny Program nad Zabytkami Gminy Uście Gorlickie na lata 2025-2028", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

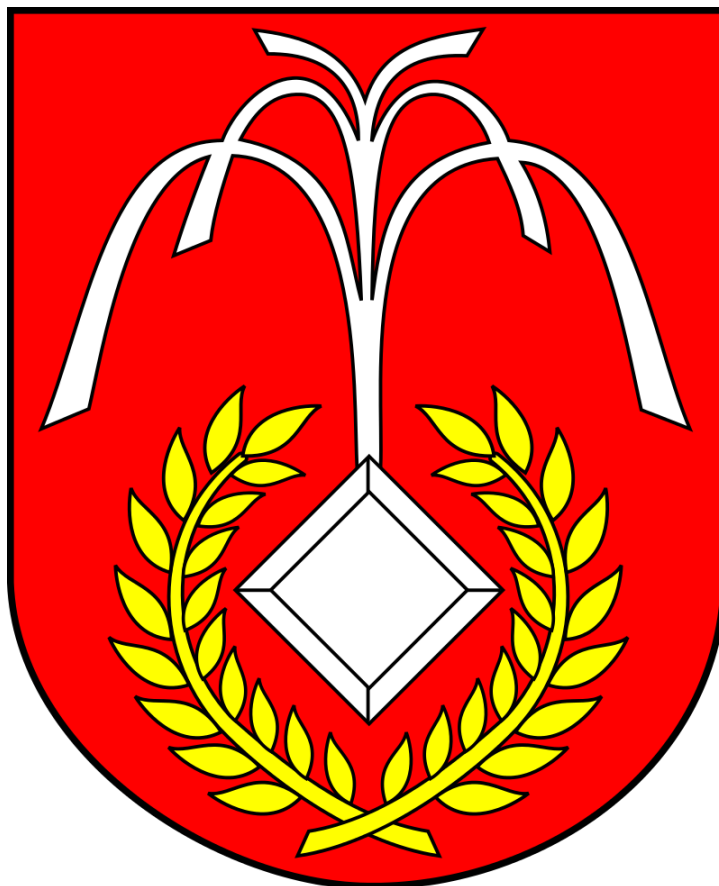
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Uście Gorlickie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Marcin Wszolek

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY UŚCIE GORLICKIE NA LATA 2025-2028

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

LIPIEC 2024

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	21
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	21
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Uście Gorlickie ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	24
5.2.1. Charakterystyka gminy	24
5.2.2. Zarys historii Gminy Uście Gorlickie.....	25
5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Uście Gorlickie	28
5.3.1. Cerkwie i kościoły	28
5.3.2. Cmentarze	32
5.3.3. Zabudowa wsi: chałupy łemkowskie – chyże, spichrze, piwnice i studnie	34
5.3.4. Uzdrowisko Wysowa Zdrój.....	35
5.3.5. Kapliczki kubaturowe.....	36
5.4. Zabytki ruchome.....	36
5.5. Dziedzictwo niematerialne	38
5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	41
5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	44
5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	45
5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	49
5.7.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	50
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	52
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	54
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	57
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	58
9.1. Dotacje.....	59
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	61
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	66
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	67
10. Bibliografia.....	69
11. Spis tabel	69

12. Załączniki	70
----------------------	----

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Uście Gorlickie na lata 2025-2028 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z ich otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Uście Gorlickie na lata 2021-2024, który został przyjęty Uchwałą Nr XXVI/297/21 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 29 października 2021 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustalaniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji

o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe określenia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu;
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego;
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego;
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość;
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Uście Gorlickie wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
 - powiatowym: Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027.
- GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIĄŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspirację, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturę, spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Programu realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne:

1. Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu;
2. Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;
3. Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta Uchwałą Nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmacniania pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości wpisanych jest 5 981 zabytków. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomości wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.
- Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysły czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym.

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
- Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
- Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
- Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
- Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

- Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
- Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
- Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
- Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
- Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
- Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
- Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
- Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

- Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
- Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
- Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
- Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

- Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
- Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

- Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.
- Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.
- Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).
- Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.
- Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

- Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.
- Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.
- Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.
- Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.
- Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumptrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

3.3. Turystyka biznesowa:

- Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.
- Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.
- Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.
- Organizacja wydarzeń sportowych, kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

3.4. Turystyka zdrowotna:

- Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.
- Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.
- Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
- Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.

3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:

- Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
- Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.
- Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
- Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
- Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
- Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
- Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
- Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja Małopolski)

Główne kierunki działań:

3.1. Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.

3.2. Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.

3.3. Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.

3.4. Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.

3.5. Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.

3.6. Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

3.1. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

- Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.
- Dbanie o lokalne tradycje.
- Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.
- Promocja produktów regionalnych.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.

3.3. Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.

3.5. Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

- Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.

3.6. Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.

3.7. Wzmacnianie procesów integracji obszarów przygranicznych.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty Uchwałą Nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027

Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027 został przyjęty Uchwałą Nr XXII/185/2021 Rady Powiatu Gorlickiego z dnia 30 grudnia 2021 r.

Program jest dokumentem określającym kierunki rozwoju w zmieniających się warunkach zewnętrznych i wewnętrznych kraju. W dokumencie określono kluczowe obszary strategiczne, cele oraz kierunki rozwoju powiatu. Źródłem finansowania przedsięwzięć ujętych w Programie będą środki własne budżetu Powiatu, środki z budżetu państwa, funduszy unijnych i innych źródeł zagranicznych oraz potencjalnych partnerów prywatnych.

Misja: „Wykorzystanie w sposób zrównoważony potencjału społecznego, gospodarczego i kulturowego dla dobra mieszkańców Powiatu”.

Wizja: „Powiat Gorlicki rozwija się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, zapewniając mieszkańcom dostęp do miejsc pracy w przedsiębiorstwach i gospodarstwach rolnych, edukacji, opieki zdrowotnej, usług społecznych, czystego środowiska oraz dziedzictwa kulturowego.

Poniżej wskazano cele wraz z kierunkami działań, które związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny: Wysoki poziom aktywności społecznej oraz zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców.

Obszar – kultura.

Cel operacyjny: Wzrost poczucia tożsamości lokalnej i świadomości obywatelskiej.

Kierunki działań:

- Zachowanie i utrwalanie tożsamości kulturowej, etnicznej i narodowej poprzez organizację imprez prezentujących twórczość artystów nieprofesjonalnych w zakresie rękodzielnictwa i rzemiosła ludowego.
- Zapewnienie powszechnego dostępu do kultury oraz korzystania z jej walorów i dóbr przez mieszkańców.

Cel strategiczny: Rozwój turystyki i rekreacji.

Obszar – dziedzictwo i historia.

Cel operacyjny: Wykorzystanie dziedzictwa historycznego powiatu w celu osiągnięcia korzyści wizerunkowych oraz zwiększenia ruchu turystycznego.

Kierunki działań:

- Wspieranie zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.
- Rewitalizacja zabytków na terenie powiatu.

Obszar – zagospodarowanie przestrzenne.

Cel operacyjny: Dbłość o krajobraz powiatu, estetykę i ład przestrzenny.

Kierunki działań:

- Uporządkowanie przestrzeni publicznej w zakresie istniejących reklam, jak również kreowania nowych nośników informacji wizualnej, obiektów małej architektury i ogrodzeń.
- Współpraca samorządów powiatu gorlickiego w zakresie tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających tereny inwestycyjne, zabudowę mieszkaniową, w tym tradycyjną.

Obszar – turystyka.

Cel operacyjny: Stałe podnoszenie atrakcyjności turystycznej powiatu

Kierunki działań:

- Opracowanie programu (konceptji) rozwoju turystyki w powiecie (narzędzia, produkty, typ turysty oraz forma turystyki) przez podmiot zewnętrzny.
- Ofensywna promocja walorów turystycznych powiatu.
- Wzbogacenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wykorzystanie walorów historycznozabytkowych i krajobrazowych.
- Przygotowanie mieszkańców do roli zapraszających.

- Podejmowanie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego, Samorządem Województwa Małopolskiego, Małopolską Organizacją Turystyczną, lokalnymi organizacjami charakterze turystycznym w skali całego powiatu.
- Eksponowanie wartości kulturowych ziemi gorlickiej w obrębie i na zewnątrz powiatu, m.in. poprzez organizowanie konkursów i imprez o charakterze regionalnym.
Wspieranie inicjatyw służących rozwojowi turystyki biznesowej, edukacyjnej i uzdrowiskowej.
- Rozwijanie imprez masowych propagujących Karpacki Trakt Naftowy i dzieje gorlickiego przemysłu naftowego.
- Propagowanie rekreacji i turystyki wodnej na terenie powiatu gorlickiego.
- Budowa ścieżek rowerowych wokół Zalewu Klimkówka.

W Programie omówiono zasoby dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu gorlickiego. Wskazano obiekty wpisane do rejestru zabytków z poszczególnych gmin, w tym z tereny Gminy Uście Gorlickie. Omówiono zagadnienie turystyki. Dostęp do walorów przyrodniczych i kulturowych, znajdujących się na terenie powiatu, umożliwia gęsta sieć szlaków turystycznych. Wspomniano o tradycji łemkowskiej, obiektach łemkowskich, z których część – łemkowskie cerkwie wpisano na listę UNESCO. Charakterystycznym elementem krajobrazu ziemi gorlickiej są liczne cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej. Teren powiatu był bowiem areną licznych walk. Najbardziej znaczące wydarzenia rozgrywające się na Podkarpaciu w latach 1914-1915 eksponuje Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej w Małopolsce. Tradycję i kulturę powiatu gorlickiego poznać można także na licznych imprezach organizowanych przez Starostwo Powiatowe oraz urzędy gmin. Powiat gorlicki położony w obszarze Beskidu Niskiego jest także miejscem, gdzie można spędzać aktywnie czas, m.in. podejmując wędrowki piesze, wycieczki rowerowe, jak i jazdę konną. Atrakcyjność turystyczną regionu podnosi także sztuczne jezioro Klimkówka, gdzie latem można skorzystać z kajaków, łódek i żaglówek. Zadania powiatu z zakresu turystyki realizują szkolne schroniska młodzieżowe, dysponując bazą noclegową dla zorganizowanych grup dzieci i młodzieży. Ponadto od lat szkoły wraz z samorządem powiatowym, organizują rajdy im. Jana Pawła II oraz im. Kazimierza Pułaskiego, szlakami Beskidu Niskiego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Gminy Uście Gorlickie

Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Gminy Uście Gorlickie został opracowany w czerwcu 2005 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan jest na bieżąco aktualizowany. Uzgodniony został z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu oraz ze Starostą Gorlickim w dniu 27.07.2005 r.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Uście Gorlickie

Studium kierunków zagospodarowania dla całej gminy zostało przyjęte Uchwałą Nr XL/390/2010 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 16.03.2010 r., zmienione Uchwałą Nr XV/150/20 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 25.08.2020 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

OBSZARY ORAZ ZASADY OCHRONY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO, DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ ORAZ UZDROWISK

Ochrona konserwatorska dziedzictwa kulturowego wg współcześnie przyjętych kryteriów dotyczy nie tylko zabytkowych zespołów, pomników historii, architektury, budownictwa regionalnego Łemków, miejsc pamięci narodowej, ale także krajobrazu kulturowego, wykształconego w przestrzeni o określonych cechach środowiska przyrodniczego.

Zasady ochrony winny być określone przez strefy ochronne, które – zatwierdzone przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz zapisane w planach zagospodarowania przestrzennego uchwalanych przez rady gminne – stawałyby się prawem miejscowym. Zakres ochrony byłby zatem zdeterminowany przez obiektywne walory, sprecyzowane w naukowych studiach i przez świadomość jej potrzeby ze strony miejscowych społeczności

Na obszarze gminy Uście Gorlickie historyczny krajobraz kulturowy zachował się w znacznym stopniu głównie na obszarach związanych z dolinami bocznych dopływów rzeki Ropy i Białej Tarnowskiej, gdzie tradycyjny sposób gospodarowania kontynuowany jest faktycznie do dziś.

W skali krajobrazu kulturowego ochronie winno podlegać:

- historyczne układy wiejskie, wyznaczające tereny pod zabudowę, tereny upraw, wolne od zabudowy tereny nadrzeczne, lasy;
- plan wsi z siecią drożną, układem działek siedliskowych, usytuowanie obiektów i urządzeń publicznych (kościół, cmentarz);
- rysunek rozłogu pól z drogami gospodarczymi, zadrzewieniami śródpolnymi;
- skala i charakter zabudowy;
- mała architektura (kapliczki, krzyże, miejsca pamięci narodowej);
- tereny i obiekty związane z tradycyjnymi zajęciami ludności – pasterstwem (polany, szałas, szopy).

Obszar przekształcony związany z doliną Ropy i jej dopływów oraz Białej Tarnowskiej powinien być zagospodarowany przy uwzględnieniu obowiązku ochrony wartości związanych z tożsamością obszaru, w tym głównie:

- zachowanych elementów historycznego planu – funkcji obszaru, dróg;
- utrzymaniem zasady zabudowy partii dolinnej wsi z ograniczeniem zainwestowania stoków;
- dominant oraz sylwet obiektów i zespołów.

Konieczna jest ochrona wszystkich istotnych elementów krajobrazu kulturowego, w tym głównie zabudowy tradycyjnej i terenów otwartych. Wiąże się to z wymogiem uzgodnienia zamierzeń wobec obiektów sprzed 1945 roku z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Zasady ochrony krajobrazu winny być określone przez strefy ochronne, które – zatwierdzone przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz zapisane w planach zagospodarowania przestrzennego stawałyby się prawem miejscowym.

Konieczna jest także ochrona wiejskiej zabudowy regionalnej (łemkowskiej), która winna mieć dwie podstawowe formy:

- ochrona in situ , wymagająca zmiany funkcji (dokonywana niekiedy na terenach Beskidu Niskiego poprzez wykupywanie chałup przez prywatne osoby dla celów wypoczynkowych),
- ochrona poprzez przeniesienie do skansenu (realizowana tu w pewnym stopniu przez parki etnograficzne w Sanoku i Nowym Sączu).

Obowiązuje ochrona zespołów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków decyzjami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Działania inwestycyjne przy zespołach i zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz wykonywanie robót budowlanych w ich otoczeniu wymaga pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wyznacza się w Studium strefy ochrony bezpośredniej obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Uszczegółowienie zasięgu tych stref nastąpi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Na obszarze gminy Uście Gorlickie obowiązek ten dotyczy obiektów i zespołów znajdujących się w poszczególnych wsiach i przysiółkach, które wpisane są do rejestru zabytków.

Obowiązuje ochrona cmentarzy wyznaniowych i wojennych znajdujących się na terenie Gminy. Niektóre cmentarze wyznaniowe zachowały elementy dawnych kompozycji, akcentujących oś kompozycyjną i podziały na pasma względnie kwatery. Na ogół nie przetrwały pierwotne kompozycje zieleni (szpalery drzew, rzadziej kompozycje o charakterze swobodnym). Niemal wszędzie zachowały się – w różnym stanie – nagrobki z 2 poł. XIX i początku XX w., przeważnie kamienne, często też żeliwne (w formie krzyży). Generalnego uporządkowania wraz ze złożeniem, ustawieniem oraz konserwacją kamiennych i żeliwnych nagrobków wymagają zdewastowane, zarosnięte drzewami cmentarze greckokatolickie w Bielicznej i Czertyżnem.

Obowiązuje ochrona wszystkich cmentarzy wojskowych z doby I wojny światowej, które były zaprojektowane przez znanych architektów i artystów, i prezentują wysokie walory kompozycyjne, historyczne, zabytkowe.

Należy sukcesywnie przeprowadzać prace konserwatorskie cmentarzy. Generalną zasadą powinna być zgodność realizacji z pierwotnym wyglądem cmentarza, możliwym do otworzenia w oparciu o zachowane najczęściej archiwalne projekty, o ikonografię (stare widoki, zwłaszcza fotografie) i analogie (niektóre elementy – zwłaszcza żeliwne i kute krzyże nagrobne – wykonywano według zróżnicowanych wprawdzie, ale powtarzalnych wzorów). Tam, gdzie tego dotąd nie zrobiono, należy przywracać pierwotne formy pomników, ogrodzeń, nagrobków, inskrypcji. Należy też przywracać właściwe poszczególnym cmentarzom kompozycje zieleni. Cmentarze winny odzyskiwać swą funkcję dominanty krajobrazowej, co w niektórych wypadkach wymaga wycięcia zarastających je lub ich otoczenie zagajników.

Obowiązuje ochrona zabytków znajdujących się w ewidencji obiektów zabytkowych. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt Gminy zobowiązany jest do prowadzenia ewidencji zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków, a znajdujących się na terenie gminy. Podstawę dla sporządzenia aktualnej ewidencji stanowi ewidencja przekazana przez Urząd Ochrony Zabytków.

Działania inwestycyjne przy obiektach zabytkowych ujętych w ewidencji obiektów zabytkowych wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz zabytków wskazanych do ochrony uznaje się za otwarty i wymagający okresowej weryfikacji i aktualizacji.

W zakresie ochrony archeologicznej w Gminie Uście Gorlickie znajduje się stanowisko archeologiczne wzgórze „Gródek” w Wysowej-Zdroju, podlegające ochronie prawnej. Zasady ochrony należy ustalić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Walory kulturowe Gminy powinny być popularyzowane poprzez utrzymanie dwóch istniejących szlaków historycznych, koncentrujących ruch turystyczny i przyczyniających się do popularyzacji walorów kulturowych: szlak budownictwa drewnianego, eksponujący cały zasób reprezentowany głównie przez drewniane kościoły, cerkwie oraz inne budowle i zespoły oraz szlak cmentarzy z I wojny światowej.

Należy poddać ochronie:

- Kopiec ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Śnietnicy – wzniesiony w 1935 r. przy drodze do Czarnej w związku ze śmiercią Marszałka.
- Ślady po szatańcach obozu Konfederatów Barskich w Izbach – założonego w 1769 r. przez Marszałka sandomierskiego Konfederacji Adama Parysa (w obozie tym w 1770 r. przebywał Kazimierz Pułaski kierując obroną przed wojskami moskiewskimi gen. Drewicza).

Należy także wyznaczyć nowe szlaki:

- szlak kultury łemkowskiej, obejmujący całość terenu Łemkowszczyzny obejmujący kulturę Łemków a także cerkwie murowane, wiejskie budownictwo regionalne Łemkowszczyzny, miejsca związane z prezentacjami kultury łemkowskiej; na terenie powiatu gorlickiego są to Muzeum Rzemiosła Łemkowskiego im. Stefana Czerhoniaka w Bielance oraz Zdynia w gminie Uście Gorlickie, jako miejsce dorocznego święta kultury łemkowskiej „Łemkowskiej Watry”,
- szlak chrześcijańskich sanktuariów, który winien przebiegać przez całą Małopolskę, a na terenie gminy Uście Gorlickie miałby kilka punktów: kaplicę na stoku góry Jawor w Wysowej-Zdrój, zbudowaną w latach międzywojennych XX w. według projektu miejscowego nauczyciela w związku z objawieniami Matki Boskiej (1925 r.), cerkiew prawosławną i cmentarz w Zdyni jako miejsce kultu Maksyma Sandowycza.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Uście Gorlickie ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Na krajobraz kulturowy Gminy Uście Gorlickie złożyła się historia regionu, której kluczowym momentem było zasiedlenie terenów przez ludność wołosko-ruską oraz emigracje i przesiedlenia jej po II wojnie światowej. Wielowiekowa przynależność etniczna określiła tutejsze dziedzictwo materialne, kształtujące się pod wpływem kultury wschodniej, czego przejawem jest architektura sakralna – cerkwie oraz łemkowskie budownictwo wiejskie. Duże znaczenie dla tych terenów miała I wojna światowa, której pozostałościami są liczne cmentarze wojenne projektowanego przez Słowackiego architekta Dušana Jurkoviča. Znacznie bardziej skomplikowane jest dziedzictwo niematerialne – stanowiące wypadkową między kulturą Łemków i kulturą powojennych osadników.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Uście Gorlickie położona jest w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego, w południowej części powiatu gorlickiego. Uście Gorlickie od południa graniczy bezpośrednio ze Słowacją, od północy z gminą Ropa i Gorlice, od zachodu z gminą Grybów i Krynica, od wschodu z gminą Sękowa.

W skład gminy wchodzi 21 wsi, w tym 19 sołectw: Banica, Brunary, Czarna, Gładyszów, Hańczowa, Izby, Konieczna, Kunkowa (miejscowości: Kunkowa i Leszczyny), Kwiatów, Nowica, Regietów, Ropki, Smerekowiec, Stawisza, Śnietnica, Skwirtne, Uście Gorlickie, Wysowa-Zdrój (miejscowości: Wysowa-Zdrój i Blechnarka), Zdynia. Formalnie jest jeszcze odrębna wieś Leszczyny stanowiąca jedno sołectwo Kunkowa.

Pod względem geograficznym teren gminy obejmuje zachodnią część Beskidu Niskiego nazywaną Górami Hańczowskimi. Południową granicę gminy wyznacza główny wododział karpacki, którego szczytami przebiega granica polsko-słowacka, wschodnią – otulina Magurskiego Parku Narodowego, a północną – długie pasmo Magury Małastowskiej. Najwyższym punktem gminy jest szczyt Lackowa (997 m n.p.m). Obszar gminy charakteryzuje się górzystym ukształtowaniem terenu należącym do gór średnich o rusztowym układzie

głównych grzbietów i dolin. W krajobrazie dominują długie, zalesione pasma górskie lub pojedyncze góry poprzedzielane malowniczymi przełomami rzek i potoków oraz rozległe obszary łąk, pastwisk i pól uprawnych.

Gmina Uście Gorlickie usytuowana jest w dorzeczu rzeki Ropy, będącej dopływem Wisłoki, oraz dorzeczu rzeki Białej stanowiącej dopływ Dunajca. Największym dopływem Ropy na terenie gminy jest Zdynianka. Rzeka Ropa ma swoje źródła na stoku Obidza, a Biała na stokach Ostrego Wierchu. Poniżej Uścia Gorlickiego rzeka Ropa przegrodzona została zaporą w miejscowości Klimkówka, w wyniku, czego powstał zalew sięgający cofką pod Uście Gorlickie.

Gmina Uście Gorlickie posiada cenne obszary pod względem walorów przyrodniczo-krajobrazowych:

- położenie w europejskiej sieci ekologicznej ECONET „obszarów węzłowych rangi międzynarodowej”, jako fragmentu obszaru oznaczonego symbolem 44 M – Beskid Niski,
- położenie w Południowomałopolskim Obszarze Chronionego Krajobrazu, powołanego Uchwałą nr XX/274/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 kwietnia 2020 r. w sprawie Południowomałopolskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu,
- położenie w karpackiej strefie źródłkowo-alimentacyjnej, o wysokim potencjale hydrologicznym wymagającym zagospodarowania terenów górskich (położonych powyżej 700 m n.p.m.) pod kątem zwiększenia naturalnej retencji obszaru,
- położenie w Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 – pn. Beskid Niski PLB 180002;
- pomniki przyrody ożywionej:
 1. pojedyncze drzewo lipa, obwód 530 cm, wysokość 20 m, we wsi Zdynia przy kościele, własność Parafii Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Zdyni;
 2. pojedyncze drzewo lipa, obwód 480 cm, wysokość 16 m, również w Zdyni, w odległości 300 m od szosy prowadzącej z Gorlic do Koniecznej, stanowi własność prywatną;
 3. pojedyncze drzewo lipa drobnolistna, obwód 510 cm, wysokość 30 m, wiek 400 lat, w Wysowej przy cerkwi.
 4. Stanowisko lilii złotogłów na stokach Jaworzyny Konieczniańskiej uznany Rozp. Nr 32 Wojewody Nowosądeckiego z dnia 27.12.1994 r.

Największym bogactwem gminy są bogate zasoby wód mineralnych podziemnych, znajdujących się w miejscowości uzdrowiskowej Wysowa-Zdrój, zlokalizowane na terenie parku zdrojowego. Gmina posiada status Gminy Uzdrawiskowej.

5.2.2. Zarys historii Gminy Uście Gorlickie¹

Teren Gminy Uście Gorlickie (wcześniej: Uście Wołoskie, Uście Ruskie, Uście Karpackie) penetrowany był przez człowieka już w okresie paleolitu i neolitu (Uście Gorlickie, Skwirtne). Z okresu wpływów rzymskich odkryto ślady, m.in. w Wysowej i Brunarach. Pojawiające się osadnictwo, wynikające z przebiegu traktów handlowych wiodących przez przełęczę Beskidu Niskiego, ze względów klimatycznych było stosunkowo nieliczne, niemniej wobec nielicznych na terenie gminy badań archeologicznych, trudno wyrokować o jego charakterze.

Bardziej intensywne zasiedlanie terenów nastąpiło od połowy XIV w., po przyłączeniu przez króla Kazimierza Wielkiego Rusi Halickiej w 1340 r. Rozpoczęła się kolonizacja terenów na prawie niemieckim. Osadnikami była ludność polska i niemiecka. Jednocześnie od końca XIV w. trwały migracje wołoskie, które zakończyły się na przełomie XVI i XVII w., do 1772 r. nadając obszarowi obecnej gminy ostateczny kształt narodowościowy. Osadnictwo na prawie wołoskim ułatwiały liczne darowizny królewskie. Ludność pochodzenia rusko-wołoskiego wchłonęła mniejszą liczebnie społeczność polską i niemiecką. Wyłoniła się

¹ Późne średniowiecze w Karpatach Polskich, red. Jan Gancarski, Krosno: Muzeum Podkarpackie, 2007; M. A. Koprowski, Łemkowie. Losy zaginionego narodu, wyd. Replika 2016; A. Ćmiech, Ziemia gorlicka i jej dzieje, Nowy Sącz 2017; A. Ćmiech, A. Franczyk-Cegła, Lokacje i nadania króla Kazimierza Wielkiego na Ziemi Gorlickiej, Nowy Sącz 2013; portal internetowy: Beskid Niski – kompendium wiedzy o Beskidzie Niskim, www.beskid-niski.pl; strona internetowa gminy Uście Gorlickie

ludność religii greckokatolickiej i prawosławnej, od 2 poł. XIX w. nazywana była Łemkami. Do 1947 r. Łemkowie stanowili 95% ludności gminy Uście Gorlickie.

Z chwilą powstania państwa polskiego tereny te administracyjnie należały do Kasztelani Bieckiej. Od XIV do XVII w. większość wiosek gminy Uście Gorlickie należała do tzw. „Dominium Ropae” – ogromny kompleks dóbr prywatnych w rękach rodziny Gładyszów. Kilka sołectw położonych w zach. części gminy wchodziło przez kilkadziesiąt lat w skład tzw. Państwa Muszyńskiego należącego do biskupów krakowskich.

W XVII w., w okresie potopu szwedzkiego teren gminy został wielokrotnie zniszczony, w 1657 r. przeszły tędy siedmiogrodzkie wojska Rakoczego.

Z kolei w latach 1768-1772 teren gminy wraz z całym obszarem Beskidu Niskiego był rejonem działania konfederatów barskich oraz widownią ich walk z wojskami rosyjskimi. Najcięższe walki stoczono w okolicach Wysowej, Koniecznej i Izb. Walki oraz przemarsze i postoje wojsk powodowały głód. Konfederaci najbardziej dali się we znaki w miejscowościach położonych na przełęczach górskich: Koniecznej, Wysowej, Hańczowej, Bielicznej, Izbach i Muszynie. W 1772 r. po I rozbiorze Polski ziemia gorlicka znalazła się w zaborze austriackim – należała do Królestwa Galicji i Lodomerii.

W 2 poł. XVIII w. na Łemkowszczyźnie zapanował głód. Było to efektem kilku kolejnych lat bardzo słabych urodzajów. Ponadto Galicja stała się miejscem poboru rekrutów do wojska oraz źródłem podatków. Obciążenie wysokimi podatkami i rozdrobnienie gospodarstw powodowały ubożenie ludności i wyludnienie wsi. Dodatkowo, długie i ostre zimy wpłynęły na wybuch epidemii cholery. Tylko w dwóch wsiach: Koniecznej i Zdyni zmarło 247 osób.

W latach 80. XVIII w. i Józef II przeprowadził w Galicji szereg reform rustykalnych. Zniósł poddaństwo chłopów (1782 r.), uregulował wymiar i sposoby odrabiania pańszczyzny (1786 r.), wprowadził zasady dziedziczenia gospodarstw. W 1846 r., z powodu nadmiernego ucisku gospodarczego, wybuchło powstanie chłopów galicyjskich przeciwko szlachcie, zwane rzezią galicyjską, trwające kilka miesięcy. W 1848 r. zniesiono pańszczyznę, co nie poprawiło doli chłopów. Dla poprawienia warunków bytowych własnych rodzin chłopcy wyjeżdżali „za chlebem”. Masowa emigracja młodych mężczyzn do Ameryki, Kanady i Australii nastąpiła w latach 1870-1910.

Osadnictwo wołoskie stanowiło niezwykle ważny element rozwoju regionu – poprzez sposób gospodarowania przystosowany do panujących warunków: pasterstwo – ludność łemkowska trudniła się hodowlą owiec i bydła, ale też uprawą zbóż i gospodarką leśną, m.in. wyrębem drzew, ciesielstwem i stolarstwem, węglarstwem, smolarstwem, bartnictwem oraz zielarstwem. W późniejszym okresie ważnym elementem działalności gospodarczej regionu było gonciarstwo. Od 2 poł. XIX w. gonty produkowano masowo, w niektórych wsiach na ogromną skalę. Powszechnie trudniono się przędzeniem i tkactwem, głównie na potrzeby domowe. W każdym niemal gospodarstwie uprawiano len lub konopie a samodzielnie materiały – sukno i płótno – stosowano powszechnie aż do II wojny światowej. Lokalnie wykonywano też inne wyroby, np. drewniane łyżki, akcesoria kuchenne, zabawki (Nowica, Leszczyny). Wokół Magury Wątkowskiej powstawały ośrodki kamieniarskie (Bartne), wykorzystujące miejscowy piaskowiec do produkcji kamieni młyńskich, żaren oraz krzyży i kapliczek. Bielanka zastąpiła z produkcji dziegcia stosowanego m.in. w medycynie ludowej. Zasoby drewna oraz bystre strumienie umożliwiające napęd kół wodnych, przyczyniły się do rozwoju hutnictwa, zwłaszcza hutnictwa szkła. Od XVI w. do pocz. XX w. na terenie gminy funkcjonowało kilka hut szkła i kuźnic żelaza. Apogeum rozwoju hut szkła na terenie samego Uścia Gorlickiego i miejscowości Stara Huta i Oderne k. Uścia oraz Huta Wysowska k. Wysowej-Zdroju, to przełom wieku XVIII i XIX. Wędrownym szklarstwem zajmowali się mieszkańcy Nowicy i Leszczyn.

Okres I wojny światowej to kolejny okres skrajnej nędzy mieszkańców obecnej gminy, wynikający z masowego poboru do wojska, przetaczania się frontów, wielomiesięcznych walk pozycyjnych, rekwizycji koni, bydła i zboża, pożarów. W 1915 r. rozegrała się tu jedna z największych bitew I wojny światowej – operacja gorlicka; kontrofensywa wojsk niemieckich i austro-węgierskich, która przełamała front rosyjski. Na terenie gminy znajduje się szereg cmentarzy wojennych z tego okresu. Po powrocie Austriaków rozpoczęły się represje wobec zwolenników Moskali: internowania i wywózki do Thalerhofu w Austrii koło Grazu (pierwszy

w Europie obóz koncentracyjny). Zmarło tam ogółem 1767 osób. Pamiątką tych wydarzeń były krzyże poświęcone ofiarom, niegdyś rozsiane po całej Łemkowszczyźnie.

Życie unormowało się w okresie międzywojennym, ale problemem było przeludnienie, głód ziemi i bieda. Ludność uprawiała wiejskie rzemiosła, zajmowała się pracą w lesie, często również przemysłem. Wielu mieszkańców nadal udawało się na emigrację zarobkową.

W tym okresie nastąpił rozłam religijny wśród ludności łemkowskiej. Pierwotnie ludy osiadłe na Łemkowszczyźnie były prawosławne. W XVII w., po przyjęciu przez biskupów przemyskich w unii brzeskiej, Cerkiew prawosławną zastąpiła w Cerkiew greckokatolicka – Łemkowie stali się grekokatolikami. Tzw. schizma tylawska w latach 1926-1934 spowodowała, że około 18 tys. Łemków, głównie we wsiach zach. części Beskidu Niskiego, powróciło do prawosławia. Większość jednak pozostała wierna Ukraińskiej Cerkwi greckokatolickiej. Ze względu na te wydarzenia, Watykan dekretem z 10 lutego 1934 r. utworzył dla Łemków odrębną jednostkę jurysdykcyjną – tzw. Apostolską Administrację Łemkowszczyzny.

Kampania wrześniowa 1939 r. na obszarze gminy nie przyniosła większych strat materialnych. Natomiast trudne lata przysły w czasie okupacji niemieckiej: obowiązkowy kontyngent wojskowy, wywozy na roboty przymusowe do Rzeszy czy do obozów koncentracyjnych i więzień. Społeczność się podzieliła politycznie, jedni kolaborowali z okupantem i posterunkami ukraińskiej policji, inni współpracowali z polskim podziemiem pomagając w przerzutach kurierów na Węgry przez Słowację, wspierają też lewicową partyzantkę.

Jeszcze przed 1941 r., w ramach umowy z 1939 r. o wymianie ludności między rządami Niemiec i ZSRR, dobrowolnie do Związku Radzieckiego wyjechało ok. 5 tys. Łemków, głównie z Łemkowszczyzny zachodniej i środkowej, gdzie dominował obóz rusofilski. Z kolei w 1944 r. pomiędzy Polską a Związkiem Radzieckim podpisano porozumienie o repatriacji Ukraińców z terenu Polski do USSR. W ramach tej umowy wysiedlono także ok. 70 tys. Łemków, tj. 60-70% tej społeczności.

Pozostałą ludność łemkowską wysiedlono na Ziemię Odzyskane w 1947 r. w czasie „Akcji Wisła”, odwecie za działalność sotni UPA. Pozostali nieliczni, wiele wsi opustoszało całkowicie: Banica (przysiółek Krzywej), Regietów Wyżny, Bieliczna (teren włączony do wsi Izby), Przysłup, Czertyżne (teren włączony do wsi Banica).

Czasy powojenne były dla tych terenów niezwykle trudne. Od 1943 r., na ternie Beskidu Niskiego działała Ukraińska Powstańcza Armia (UPA) walcząca z Polakami o Zakerzoński Kraj. Na terenie powiatu gorlickiego w 1945 r. UPA dysponowała trzema kompaniami (sotniami): Sotnia „Lisa”, Sotnia „Brodyca” – Romana Horobelskiego i Sotnia „Smyrnego” – Michała Fedaka. Do działań UPA mobilizowano miejscową ludność łemkowską, ale wobec trudności jakie napotykały takie akcje siły ukraińskie skierowały w 1946 r. na te tereny również sotnię „Horisława” – Modesta Rypeckiego, która terrorizowała ludność łemkowską poddając karom osoby sprzyjające Polakom. Jedna tylko sotnia Brodyca na ternie gminy Uście Gorlickie dokonała: napadu na lokale Komisji Wyborczej w Śnietnicy i Uściu Ruskim, trzykrotny napad na wieś Regetów Wyżny, spalenie wsi Czarne i podpalenia w Zdyni i Smerekowcu, napad na wieś Gładyszów.

Po wysiedleniu Łemków na teren napływali osadnicy z różnych stron Polski, głównie jednak z terenów sąsiednich. Tworzono Państwowe Gospodarstwa Rolne lecz znaczna część ziem pozostała nie zagospodarowana. Napływ ludności polskiej wyznania rzymsko-katolickiego spowodował przejście w użytkowanie części cerkwi oraz budowy kościołów w Stawiszy, Hańczowej, Wysowej i Uściu Gorlickim.

Dopiero po 1956 r. wielu Łemków wróciło na ojczystą ziemię. Współcześnie na Łemkowszczyźnie mieszka 28% ludności deklarującej narodowość łemkowską. Największa jej koncentracja znajduje się w powiecie gorlickim, którego 1354 mieszkańców zadeklarowało narodowość łemkowską (aż 82,5% wszystkich Łemków na Łemkowszczyźnie). Na terenie gminy Uście Gorlickie największe skupiska Łemków identyfikujących się z własną grupą znajdują się w miejscowościach: Konieczna i Regietów, Kunkowa. Wg spisu powszechnego z 2011 r. w gminie Uście Gorlickie łemkowską przynależność etniczną deklaruje 12,5% ludności.²

² Dane dotyczą wyłącznie mniejszości (i społeczności posługującej się językiem regionalnym) w rozumieniu ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.)

5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Uście Gorlickie

Materialne dziedzictwo kulturowe to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały region. Są to zabytki nieruchome oraz obiekty ruchome w nich zgromadzone, ale też układy przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej oraz zabytki archeologiczne. Na terenie Gminy Uście Gorlickie przeważającą część dziedzictwa materialnego stanowią obiekty sakralne – cerkwie i kościoły, cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej, kapliczki przydrożne oraz – coraz już rzadsze – chyże, łemkowskie domy mieszkalne.

5.3.1. Cerkwie i kościoły³

Cerkwie stanowią budowle należące do najpiękniejszych form ludowego budownictwa sakralnego w Polsce. Niektóre cerkwie po II wojnie światowej przejął Kościół rzymskokatolicki, niektóre nadal służą Łemkom.

Typ cerkwi łemkowskiej ukształtował się na przełomie XV i XVI w. Zakładał trójdzielność świątyni – podział na prezbiterium, nawę i babiniec – funkcjonującą do dziś. Aczkolwiek po przebudowach prowadzonych w XIX i XX w. część cerkwi uzyskała rzut dwudzielny. Prezbiterium założone było na planie kwadratu lub oktagonu, nawa główna – na planie kwadratu lub prostokąta, babiniec – zwykle na planie kwadratu – mieścił się pod wieżą. Wszystkie te komponenty były zwieńczone dachami namiotowymi, łamanymi uskokowo, krytymi gontem. W czasach współczesnych pokrycia dachowe w części obiektów zastąpione zostały blachą. W kalenicach dachów osadzano sygnaturki lub niewielkie hełmy o formach zbliżonych do barokowych.

Cerkwie typu zachodnio-łemkowskiego – w większości występujące na terenie Gminy Uście Gorlickie – w większości zachowują ten tradycyjny układ. Wyróżniają się tym, że są orientowane, a od zach. strony nawy posiadają wieżę. Nakryte są trzema namiotowymi dachami zwieńczonymi kopułami o cechach barokowych zwieńczonych krzyżem. We wnętrzu można wyodrębnić sanktuarium z ołtarzem, oddzielonym od nawy ścianą ikonostasu, nawy i babinca. Nawa dominuje wielkością w bryle cerkwi, nawet jeśli nie jest najwyższa. Babiniec często schowany jest pod wieżą czasem występuje przed nim kruchta. Niektóre świątynie posiadają dobudowaną zakrystię. Podstawowym materiałem budowlanym jest drewno – konstrukcja zrębowa; ściany zewnętrzne zwykle obłożone są gontem lub – szalowane deskami.

Wiek XIX przyniósł uproszczenia w konstrukcji cerkwi łemkowskich, w których zaczęto stosować dachy kalenicowe i ograniczać wyraźny podział między babiniecem i nawą. W tym okresie na Łemkowszczyznę zaczęły przenikać wzorce austriackie, których najbardziej typowym elementem była wieża w kształcie prostopadłościanu; a także cerkwie murowane (Bieliczna, Blecharka, Izba).

Cerkiew zwykle lokalizowano na wzniesieniu lub w górze wsi. Teren wokół budynku otoczony był murem, czasem ogrodzeniem drewnianym, często konturowanym starodrzewem.

Wszystkie cerkwie oraz jeden kościół z terenu gminy Uście Gorlickie objęte są ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, ponadto dwa obiekty wpisane są na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO: Brunary, Kwiatów.

³ R. Brykowski, *Łemkowska drewniana architektura cerkiewna*, Ossolineum, Wrocław, 1986; A. Piecuch, *Szlakiem małej i dużej architektury sakralnej gminy Uście Gorlickie*: t. I. – Wokół Wysowej Zdroju, Gorlice 2007, t. II. – W dolinie potoku Zdynia, Gorlice 2007; t. III, *Wokół Uścia Gorlickiego*, Krosno, Uście Gorlickie 2009; P. Kutaś, *Zabytki architektury drewnianej powiatu gorlickiego*, Zakrzów, 2013; *Inwentaryzacja architektury drewnianej miejscowości gmin Uście Gorlickie i Ropa*, projekt Fundacji „Zawsze warto” w ramach programu Narodowego Instytutu Dziedzictwa w 2016 r. – Wolontariat dla dziedzictwa.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archaniola, ob. kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej w Brunarach; 1797 r., w 1831 r. przebudowana i powiększona: prezbiterium połączono z nawą, dostawiając nowe, trójbocznie zamknięte, zaś całość pokryto nowym dachem. Ściany szalowane deskami, ściany wieży – deskami i gontem. Teren przykościelny ogrodzony kamiennym murkiem, uzupełnionym ogrodzeniem z metalowych prętów. W 2013 r. została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Znajduje się na szlaku architektury drewnianej województwa małopolskiego.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Paraskiewy w Uściu Gorlickim; 1786 r. Nad przedsionkiem – wieża w typie izbicowym zwieńczona pseudolatarnią z krzyżem; dach kryty blachą. Pseudolatarnie nad nawą i prezbiterium. Ściany obłożone gontem, dachy kryte blachą. Otoczona kamiennym murem z kubaturowym budynkiem bramnym.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Paraskiewy w Nowicy; 1842-1843. Cerkiew drewniana, trójdzielna, zbudowana w stylu północno-zachodnio-łemkowskim, w konstrukcji zrębowej. Wieża w konstrukcji słupowo-ramowej, o pochyłych ścianach z pozorną izbicą, poprzedzona kruchtą. Dachy kalenicowe, pokryte blachą, zwieńczone wieżyczkami z baniastymi hełmami z pozornymi latarniami. Wewnątrz polichromia z 1929 r., ikonostas z XVIII w., ołtarz główny z XIX w.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Nieustającej w Czarnej; 1764 r., przebudowana w 1 poł. XIX w.: wydłużenie prezbiterium. Cerkiew typu północno-zachodniego. Trójdzielna: wydłużone prezbiterium, szersza nawa i babiniec na planach kwadratów. We wsch., dobudowanej części prezbiterium – zakrystia. Wieża w konstrukcji słupowo-ramowej o pochyłych ścianach, z lekko nadwieszoną izbicą, z przedsionkiem od zach. Ściany obite gontem, izbica wieży szalowana pionowym deskowaniem, dachy blaszane. Dach nad prezbiterium kalenicowy, nad nawą – namiotowy, dwukrotnie łamany, z dodatkową kalenicą, która łączy go ze ścianą wieży; nad wieżą namiotowy. Nad wszystkimi częściami hełmy baniaste z pseudolatarniami i żelaznymi krzyżami. Teren wokół cerkwi otoczony murkiem kamiennym z bramką.

Cerkiew prawosławna pw. św. Ap. i Ewangelisty Łukasza w Kunkowej; 1868 r. Drewniana cerkiew w konstrukcji zrębowej, wybudowana w typie cerkwi zachodniołemkowskich. Ściany obite gontem. Obiekt trójdzielny z wieżą (babiniec, nawa i prezbiterium). Dachy kryte blachą, nad każdą częścią zwieńczone hełmem ze ślepymi latarniami.

Cerkiew pw. św. Paraskiewy, ob. kościół rzymskokatolicki w Kwiatoniu; 1700 r., wieża z 1743 r. Jest to najstarsza, pewnie datowana wieża cerkwi łemkowskiej. Po „akcji Wisła” użytkowana jako kościół rzymskokatolicki, ob. we współużytkowaniu rzymskich katolików i grekokatolików. Wielokrotnie odnawiana. Świątynia typu północno-zachodniego. Budowla o konstrukcji zrębowej, orientowana, trójdzielna, na rzucie trzech kwadratów; trójdzielność wyraźna jest w bryle, która wznosi się od najniższego prezbiterium, przez wyższą nawę, po dominującą nad całością, wysmukłą wieżę. Wieża o pochyłych ścianach w konstrukcji słupowej; wokół wieży – zachata. Cała cerkiew obita gontem, izbica – szalunkiem. Każdy z członów budowli jest nakryty odrębnym dachem. Dachy namiotowe, dwukrotnie łamane, z makowicami i pozornymi latarniami. Latarnie oraz uskoki zadaszeń kopuły nad nawą zdobione fryzem arkadowym z listew nabitych na szalunek ścian. W zwieńczeniach – ozdobne krzyże, dekoracyjne obramienia okien prezbiterium, portal zach. o wykroju spłaszczono-trójkątnym.

Świątynia otoczona ogrodzeniem z bali z dwiema drewnianymi bramkami w konstrukcji ramowej, zwieńczonymi gontowymi daszkami z cebulastymi baniastymi.

W 2013 r. została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra w Śnietnicy; 1755 r., przebudowana w XIX w. – poszerzenie nawy i likwidacja babińca, przesunięcie wieży na zach. Cerkiew wzniesiona w typie zachodnio-łemkowskim. Jest to obiekt drewniany, wybudowany w konstrukcji zrębowej, wieża w konstrukcji słupowej. Ściany częściowo obite gontem, częściowo oszalowane. Świątynia trójdzielna z pierwotnie kwadratową nawą, przedłużoną przez powiększony do jej szerokości babiniec oraz również kwadratowym, większym prezbiterium, przy którym znajduje się zakrystia. Dachy: nad prezbiterium trójspadowy, nad nawą trójspadowy łamany, na kalenicach dwie baniaste wieżyczki ze ślepymi latarniami. Hełm wieży namiotowy, przechodzący w banię z wieloboczną latarnią.

Kaplica prawosławna pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Gładyszowie; 1857 r., rozbudowana w 1914 r. Orientowana, zamknięta trójbocznie, z kruchtą; dach jednokalenicowy, blaszany, z umiejscowioną centralnie wieżyczką zwieńczoną kopulastym hełmem. Obok cerkwi drewniana dzwonnica na rzucie kwadratu, nakryta dachem namiotowym.

Cerkiew grekokatolicka pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Gładyszowie; zbudowany w latach 1938-1939 przez huculskich cieśli. Nietypowa, wzniesiona na planie krzyża greckiego, bezwieżowa, z kulminacją wysokościową w części centralnej. Dzwonnica usytuowana na terenie przykościelnym.

Cerkiew grekokatolicka św. Michała Archaniola w Nowicy (przys. Przysłop); 1765 r., przebudowa – 1880 r.; Cerkiew drewniana, trójdzielna, zbudowana w stylu północno-zachodnio-łemkowskim, w konstrukcji zrębowej. Wieża w konstrukcji słupowo-ramowej, o pochyłych ścianach z pozorną izbicą, poprzedzona kruchtą. Dachy kalenicowe, pokryte blachą, zwieńczone wieżyczkami z baniastymi hełmami z pozornymi latarniami. Wewnątrz polichromia z 1929 r., ikonostas z XVIII w., ołtarz główny z XIX w.

Cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archaniola z cmentarzem i działką, ob. filia parafii Banica w Izbach (przys. Bieliczna); 1792 r.; powstała, kiedy na terenie Cesarstwa Austriackiego wprowadzono nowe zasady wznoszenia obiektów sakralnych; prostota w architekturze i ograniczenie dekoracje. Murowana z kamienia i drewna, tynkowana; odremontowana w 1985 r. Nad przedsionkiem – wieża z izbicą, zwieńczona hełmem z krzyżem. Nawa nieznacznie szersza od przedsionka, prezbiterium w formie apsydy.

Cerkiew prawosławna pw. św. Kosmy i Damiana w Blechnarce; 1801 r. Cerkiew zbudowana w stylu „Józefińskim”. Jest to obiekt murowany z kamienia łamanego, tynkowany, założony na wydłużonym, trójdzielnym planie. Nawa prostokątna z węższym prezbiterium, zamkniętym półkoliście oraz z wieżą od zachodu. Dach nad nawą i prezbiterium dwuspadowy, jednokalenicowy, zwieńczony baniastymi hełmami ze ślepymi latarniami. Wieża dwukondygnacyjna, na planie kwadratu, kryta dachem brogowym, zwieńczonym analogicznych hełmem. We wnętrzu świątyni znajdziemy ikonostas z 1865 r.

Cerkiew grekokatolicka, ob. kościół pw. Śś. Kosmy i Damiana w Skwirtnem; 1837 r. Jedna z piękniejszych cerkwi łemkowskich typu północno-zachodniego - klasyczny przykład stylu. Wzniesiona w konstrukcji zrębowej, orientowana, trójdzielna, na planie trzech prostokątów zbliżonych do kwadratu; każdy z członów budowli nakryty odrębnym dachem. Wieża w konstrukcji słupowej, wokół niej zachata. Ściany i dach obite gontem. Dachy namiotowe, zwieńczone pozornymi wielobocznymi latarniami i ozdobnymi krzyżami. Nad wieżą namiotowo-baniasty hełm.

Cerkiew grekokatolicka, ob. kościół rzymskokatolicki pw. św. Łukasza w Izbach; 1886 r.; murowana z kamienia i w części z drewna, tynkowana. Od zachodu znajduje się wieża z izbicą, zwieńczona hełmem z krzyżem. Nawa obiektu jest szersza od wieży, prostokątna, przykryta dwuspadowym dachem z małą wieżyczką (ślepą latarnią). Dachy kryte gontem, hełmy blachą. Prezbiterium w formie absydy.

Cerkiew prawosławna pw. św. Wasyla Wielkiego w Koniecznej; 1911 r.; cerkiew drewniana, posadowiona na podmurówce z kamienia ciosanego. Obiekt wzniesiony w konstrukcji zrębowej, trójdzielny, jednonawowy, z węższym od nawy prezbiterium i babińcem, nad którym nadbudowana jest wieża. Dachy siodłowe, nad nawą i prezbiterium baniaste wieżyczki; na wieży hełm o analogicznym kształcie. Zakrystie nakryte dachami namiotowymi. Wejście od zachodu, ujęte prostokątnym portalem ozdobiony nałożonymi, żłobkowanymi deskami.

Cerkiew prawosławna pw. św. Ap. i Ewangelisty Łukasza w Kunkowej (przys. Leszczyny); 1835 r. Jednonawowa, drewniana cerkiew, obita gontem, posadowiona na kamiennym fundamencie. Dach kryty blachą. Obiekt orientowany, trójdzielny z trzema hełmami, zwieńczonymi ślepymi latarniami i krzyżami. Wieża w konstrukcji słupowo-ramowej z izbicą i kruchtą w przyziemiu.

Cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej w Zdyni; 1786-1795. Otoczona kamiennym murem z bramą – dzwonnica. Cerkiew drewniana, konstrukcji zrębowej, na wysokim podmurowaniu. Obiekt trójdzielny, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Wieża słupowo-ramowa, o pochyłych ścianach, z pozorną izbicą. Dachy nad nawą i prezbiterium kalenicowe, dwu- i trzyspadowe, z wysokimi cztero- i trójkondygnacyjnymi wieżyczkami sygnaturkowymi. Hełm kopulasty z pozorną latarnią.

Cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej w Hańczowej; 1644 r., wieża być może z XVIII w. Gruntownie odnawiana w 1871 r. i w latach 1960-1968, także w latach 1989-2012. Jedna z lepiej odrestaurowanych cerkwi typu łemkowskiego. Cerkiew drewniana, o typowej, zachodniołemkowskiej konstrukcji zrębowej i ścianach pokrytych gontem. Obiekt trójdzielny, prezbiterium wydłużone, zakończone trójbocznie, z zakrystią w zamknięciu. Wieża słupowo-ramowa, o pochyłych ścianach, z izbicą; słupy nośne ujmują babiniec; przy wieży kruchta. Nad nawą dach namiotowy, nad zach. częścią prezbiterium dwuspadowy, przechodzący w namiotowy, wielopołaciowy. Hełm wieży oraz zwieńczenie dachów nawy i prezbiterium – baniaste z pozornymi latarniami.

Cerkiew, ob. kościół parafialny pw. św. Kosmy i Damiana w Banicy; 1797 r.; gruntownie przebudowana: powiększona nawa połączona z babińcem, zmiana kształtu dachu. Obecna cerkiew (czwarta świątynia w tym miejscu) została przekształcona w tradycji sakralnej architektury zachodnio-łemkowskiej. Ściany zrębowe, pokryte gontem. Wnętrze pomalowano w XIX w. jednolitą niebieską barwą. Wyposażenie stanowi rokokowy ikonostas z 1757 lub 1787 r., w prezbiterium ołtarz główny z baldachimem z 1 poł. XIX w., w nawie dwa ołtarze boczne w tradycji barokowej.

Cerkiew grekokatolicka, ob. kościół parafialny pw. św. Michała Archaniola w Smerekowcu, 1818 r., 1889 r., 1930 r.; cerkiew zbudowana w stylu tzw. „Józefińskim”. Murowana z kamienia, tynkowana, jednonawowa. Dachy kryte blachą, zwieńczone trzema kopułami. Stylem nawiązuje do drewnianych cerkwi zachodniołemkowskich okresu późnego. Przed głównym wejściem znajduje się parawanowa dzwonnica. Wewnątrz znajduje się polichromia figuralna i ikonostas z drugiej połowy XIX w.

Prezbiterium cerkwi, ob. kaplica drewniana i cmentarz grekokatolicki, ob. prawosławny w Regietowie; 1 poł. XVIII w., 2000 r.; kaplica drewniana na rzucie prostokąta, elewacje częściowo obite gontem. Dach czterospadowy, kryty gontem, z dwiema kopułami krytymi blachą. Teren otaczający kaplicę zajmuje cmentarz grekokatolicki, ob. prawosławny.

Cerkiew prawosławna pw. św. Archaniola Michała w Wysowej-Zdroju; 1779 r., 1874 r., 1910 r., 2019 r.; cerkiew usytuowana w centrum wsi, po zach. stronie szosy. Zbudowana jest w typie północno-zachodnim, wariant starszy, częściowo przekształcona. Pierwotnie trójdzielna, obecnie dwudzielna. Nawa początkowo kwadratowa, obecnie wydłużona w miejsce poszerzonego babińca; przy prezbiterium, zakrystia od pn.; w przedłużeniu obecnej nawy, przedsionek.

Kaplica grekokatolicka pw. Zaśnięcia NMP Wniebowziętej w Nowicy; 4 ćw. XIX w.; wzniesiona jako obiekt kultu unickiego, po 1947 r. zmieniała wezwanie na Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Kaplica jednoprzestrzenna, na rzucie prostokąta zamkniętego trójbocznie, z prostokątnym aneksem – przedsionkiem w fasadzie. W kalenicy dwuspadowego, zakończonego trójbocznie dachu – wieżyczka na sygnaturkę, zwieńczona daszkiem namiotowym i cebulastym hełmem. Budowla drewniana, wzniesiona w konstrukcji mieszanej: zrębowej i szkieletowej, szalowana piniowo deskami, z listwami maskującymi łączenia.

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Uściu Gorlickim (przys. Oderne); 1898 r., podczas II wojny światowej przebudowano kruchtę, dobudowano zakrystię i przedsionek; kościół rozbudowano w 2002 r.: przedłużenie nawy, dobudowanie zach. kruchty, dodanie drugiej wieżyczki na sygnaturkę. Zbudowany z drewna modrzewiowego, w konstrukcji zrębowej, szalowany poziomo deskami; niewyodrębnione prezbiterium zamknięte trójbocznie z kwadratową zakrystią na osi. Przed nawą kruchta zwieńczona ośmioboczną wieżyczką ze stożkowym hełmem. Dach nawy i prezbiterium dwuspadowy kryty gontem, z małą wieżyczką.

Kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej w Wysowej-Zdroju; lata 1936-1938; kościół parafialny znajduje się na szlaku architektury drewnianej Beskidu Niskiego. Jest to obiekt jednonawowy, drewniany, konstrukcji zrębowo-słupowej, oszalowany, pokryty obecnie blachą miedzianą, nawiązujący swym stylem do budownictwa sakralnego Beskidu Niskiego. Wewnątrz kościoła znajduje się ołtarz główny, z przełomu XVIII i XIX w., przedstawiający Maryję Wniebowziętą.

Cerkwie i kościoły są remontowane na bieżąco, utrzymane są w bardzo dobrym stanie.

5.3.2. Cmentarze

• CMENTARZE WOJENNE⁴

Cmentarze wojenne są pozostałością po I wojnie światowej, wybudowane zostały w latach 1915-1918. Ich budowę zajmowała się specjalna jednostka C.K. Armii Kriegsgräberabteilung, a projektowali je sławni architekci i rzeźbiarze; w wypadku cmentarzy w gminie Uście Gorlickie był to Słowak: Dusan Jurkovič. Spoczynek na znajdowali tu żołnierze armii niemieckiej, austro-węgierskiej i rosyjskiej. Sytuowano je w miejscach widokowych, każdemu nadano odmienną organizację przestrzenną i wyposażenie. Niemal każdy z nich stanowi odrębne dzieło sztuki.

Cmentarze na terenie gminy zachowane są w raczej dobrym stanie. Położone z dala od zabudowań, szlaków turystycznych i dróg, przez co trudno do nich trafić. Aby temu zapobiec należy w większym stopniu wykorzystać ich walory turystyczne, poprzez wytyczanie szlaków i ścieżek turystycznych wraz z tablicami informacyjnymi oraz promocją. W ostatnich latach odnowiono cmentarz Rotunda, który stanowi bardzo popularną atrakcję turystyczną.

Cmentarze wojenne na terenie Gminy Uście Gorlickie:

- cmentarz wojenny nr 49 – Blechnarka; zaniedbany, zarośnięty paprociami;
- cmentarz wojenny nr 59 – Nowica (przys. Przysłop-Magura Małastowska), stan średni;
- cmentarz wojenny nr 58 – Nowica (przys. Przysłop-Magura Małastowska), najwyżej położony w Galicji zachodniej; stan dobry;
- cmentarz wojenny nr 55 – Gładyszów – stan dobry, powinien być zrekonstruowany pomnik centralny – wieża, został obniżony w trakcie remontu;

⁴ R. Frodyma: Galicyjskie cmentarze wojenne, tom I. Beskid Niski i Pogórze. Warszawa, 1995; A. Bielecki, Cmentarze wojenne a koncepcje zagospodarowania przestrzennego powiatu gorlickiego w oparciu o materiały kartograficzne i analizę zdjęć lotniczych, Teledetekcja Środowiska, Tom 54 (2016/1)

- cmentarz wojenny nr 46 – Konieczna: na szczycie góry Beskidek, na granicy polsko-słowackiej; stan techniczny dobry;
- cmentarz wojenny nr 47 – Konieczna: niewielki, przy kościele i cmentarzu parafialnym, z trzema grobami zbiorowymi; stan średni;
- cmentarz wojenny nr 48 – Regietów Wyżny, na zboczu góry Jaworzynka: punktem centralnym jest kamienny pomnik w kształcie trójdzielnej ściany nakrytej gontowym daszkiem z wyprowadzonym ponad drewnianym krzyżem łacińskim; stan dobry;
- cmentarz wojenny nr 51 – Regietów Niżny, na szczycie wzgórza Rotunda, na planie koła, otoczony kamiennym murkiem. Znajduje się tu 5 wysokich, drewnianych wież – krzyży utrzymanych w stylistyce łemkowskiej – centralna o wysokości 16 m i 4 poboczne – 12 m; po remoncie;
- cmentarz wojenny nr 56 – Smerekowiec, stan bardzo dobry;
- cmentarz wojenny nr 57 – Uście Gorlickie; stan dobry;
- cmentarz wojenny nr 61 – Wirchne, wsch. część Gładyszowa; stan bardzo dobry;
- cmentarz wojenny nr 50 – Wysowa – stan zachowania średni; postawiono tam zrekonstruowany krzyż;
- cmentarz wojenny nr 52 – Zdynia; część cmentarza parafialnego; stan dobry;
- cmentarz wojenny nr 60 z I wojny światowej – Gładyszów; cmentarz zachowany w dobrym stanie.

• CMENTARZE GRZEBALNE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Na terenie Gminy Uście Gorlickie funkcjonują cmentarze łemkowskie, prawosławne i katolickie, często mają charakter wielowyznaniowy. Kilka z nich – ze względu na walory historyczne artystyczne. Chronione są również cmentarze znajdujące w sąsiedztwie cerkwi ujętej wpisem do rejestru zabytków – jako otoczenie cerkwi (np. Bieliczna, Izby, Kunkowa). Pozostałe ujęte są w gminnej ewidencji zabytków.

Zabytkowe cmentarze:

- cmentarz greckokatolicki, ob. parafialny w Banicy; 2 poł. XIX w.;
- cmentarz greckokatolicki, ob. parafialny w Brunarach; XIX w.; greckokatolicki w znacznej części zniszczony celu przystosowania do pochówków łacińskich w ramach parafii utworzonej w 1951 r.; zachowane stare nagrobki; cmentarz użytkowany;
- cmentarz greckokatolicki, ob. parafialny w Czarnej; pocz. XX w.; zachowały się krzyże i nagrobki z 1 poł. XX w.; cmentarz użytkowany;
- cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny w Gładyszowie; XIX w. zachowały się krzyże i nagrobki z XIX w. i 1 poł. XX w.; cmentarz użytkowany;
- cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny w Hańczowej; poł. XIX w.; zachowały się krzyże i nagrobki z 2 poł. XIX i 1 poł. XX w.; cmentarz użytkowany;
- cmentarz greckokatolicki, ob. parafialny w Izbach, XIX w.;
- cmentarz greckokatolicki, ob. prawosławny w Kunkowej (Leszczyny); poł. XIX w.; zachowane stare nagrobki; stara część cmentarza ujęta w rejestrze zabytków;

- cmentarz greckokatolicki, ob. prawosławny w Kunkowej, XIX w.;
- cmentarz greckokatolicki, ob. prawosławny w Regietowie, 1 poł. XVIII w.;
- cmentarz greckokatolicki, ob. cmentarz prawosławny (nieczynny) w Ropkach; k. XIX w., 1902 r.; obok zachowane miejsce po cerkwi (przeniesiona do Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku); na cmentarzu kilkanaście nagrobków oraz współczesny pomnik poświęcony mieszkańcom Ropok – wymordowanym Żydom i Cyganom oraz wysiedlonym Łemkom. Nieczynny, zachowany starodrzew;
- cmentarz wyznaniowy greckokatolicki, ob. parafialny w Smerekowcu, 1888 r., w jego obrębie cmentarz wojenny 1914-1918;
- cmentarz greckokatolicki ob. komunalny w Zdyni; miejsce pierwszego pochówku prawosławnego świętego, straconego przez Austriaków na początku I wojny światowej; występują tu nagrobki typowe dla miejskich cmentarzy k. XIX i pocz. XX w., z bogatą ornamentyką i symboliką. Znajdują się tu także liczne żeliwne krzyże, krzyże łacińskie oraz typowe łemkowskie krzyże dwu- i trzysramienne; charakterystyczne są płaskorzeźby w płytkich niszach cokołów niekiedy umieszczone za szybą; inskrypcje cyrylicą. Na uwagę zasługuje granitowy nagrobek w kształcie obelisku z warsztatu rzeźbiarza Ferdynanda Majerskiego z Przemysła.

5.3.3. Zabudowa wsi: chałupy łemkowskie – chyże, spichrze, piwnice i studnie

• DOMY MIESZKALNE

Na Łemkowszczyźnie wykształciła się specyficzna zabudowa wiejska: chyża – drewniana, jednobudynkowa zagroda, grupująca pod jednym dachem pomieszczenia mieszkalne, gospodarcze i inwentarskie: zwykle izbę, sień, komorę, boisko i stajnię. Strych pełnił funkcję stodoły. Jest to parterowy budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, przykryty wysokim, często dwukrotnie przewyższającym wysokość ścian, dachem. Okap dachu był mocno wysunięty na końcówkach krokwi, w ścianach szczytowych (lub tylko w ścianie szczytowej części mieszkalnej) osadzano daszki okapowe, wydzielające szczyty. Wzdłuż jednej lub więcej ścian biegła tzw. zachata – wąski korytarz, oddzielający pomieszczenia ścianką z desek od właściwej ściany; zachata pełniła funkcję izolacyjną, ale też służyła do przechowywania drobnych narzędzi gospodarskich.

Do budowy używano półbali, od przełomu XIX/XX w. również belek o czworobocznym przekroju, układanych w konstrukcji zrębowej. Szczeliny między belkami uszczelniano gliną lub słomą plecioną w warkocze. Ściany często malowano lub bielono, często malowano jedynie wypełnienie między belkami. Najstarsze budynki malowane były ozdobnie; pod k. XIX w. używano brązowej farby z czerwonym tonem określanym „w odcieniu terakoty”. Ściany części gospodarczej często szalowane były deskami, podobnie szczyty budynku; w starszych budynkach zamiast desek występuje gont. Dach kryto gontem, z czasem zastępowanym blachą. Okna były małe, drzwi niskie.

Do poł. XIX w. chyże ogrzewane były jednym, wielkim piecem (kuchnią); do poł. XIX w. chyże były pozbawione komina (kurne), później pojawiały się półkurne – dym odprowadzany był na strych. Piece z kominami budowano od końca I wojny światowej.

Na terenie Gminy Uście Gorlickie chyże stanowiły niegdyś większość zabudowy. Obecnie zachowało się ich stosunkowo niewiele. Są w różnym stanie zachowania: od całkowicie zdegradowanych, nieużytkowanych, do współcześnie odnowionych z wprowadzeniem współczesnych elementów: przekształcenie części gospodarczej w mieszkalną, wprowadzenie szalunku ścian części mieszkalnej, powiększenie i zmiana kształtu okien oraz wymiana stolarki okiennej na współczesną, z odmiennymi podziałami skrzydeł okiennych. Do pokrycia dachów najczęściej stosowana jest blacha, obecnie dość często blacha trapezowa. Budynki remontowane często zachowują pierwotną, historyczną bryłę, zrębowa konstrukcja ścian zwykle bywa zasłonięta szalunkiem z desek.

Przykłady tradycyjnego budownictwa łemkowskiego odnaleźć można w każdej miejscowości, lecz raczej w pojedynczych egzemplarzach, np.:

- Czarna, zagroda nr 5, w związku z posadowieniem na pochyłym terenie, w tylnej elewacji odsłonięta jest kondygnacja piwnic. Dodatkowym elementem jest rozległy balkon obiegający dwie ściany budynku, z pionowymi słupami wspierającymi okap dachu, osadzonymi w linii balustrady;
- Gładyszów nr 8, 9, 17, 20 (zachowane skromne dekoracje ścian, budynek zmodernizowany) – w dwóch ostatnich budynkach w elewacji frontowej wprowadzono ganki; nr 23;
- Hańczowa nr 2, Izby nr 13, Kwiatów nr 1, Regietów nr 9,14, Stawisza nr 11, Śnietnica nr 37, 46, 47, 55, Uście Gorlickie nr 3, 12, 17, 53, Zdynia nr 18.

Najwięcej budynków o cechach chyży zachowało się w Kunkowej (przys. Leszczyny) – (nr 51, 57, 59, 60, 65, 70 – nakryty naczółkowym dachem, odnowiony), także w Kunkowej (nr 11, 17, 27, 29, 38), w Nowicy (nr 3, nr 9 – budynek w klasycznych, archaicznych proporcjach, zrębowy, kryty gontem, nr 18, 20, 21 – zmodernizowany, 35, 36, 37, 38, 40, 44).

• SPICHRZE, PIWNICE, STUDNIE

Niewielkie budynki parterowe, zwykle podpiwniczone, często wznoszone prostopadłe do stoku – przez co w ścianie szczytowej następuje odsłonięcie kondygnacji piwnic – dostępnych przez prostokątny otwór drzwi. Wejście do spichrza zwykle znajduje się na przeciwnej ścianie szczytowej, parterowej, dostępnej z wyższej części stoku. Wznoszone są na rzucie prostokąta, nakryte dachami dwuspadowymi, z wysuniętymi okapami i daszkami okapowymi wydzielającymi szczyty pionowo szalowane deskami lub rzadziej obłożone gontem. Ściany drewniane w konstrukcji zrębowej, czasem pionowo szalowane deskami. Ściany piwnic murowane są z kamienia. Zachowane spichrze: Czarna nr 2, Konieczna nr 11, Kunkowa nr 6, Kwiatów nr 3 i nr 18, Nowica nr 4, 5, 9, 14, 15, 28, 56, Smerekowiec nr 15, Stawisza nr 4, 6, Śnietnica nr 10, 12,

W kilku miejscowościach zachowały się, kamienne, zagłębione w ziemi piwnice, przyjmujące kształt ziemnego kopca, porośniętego trawą, np. Konieczna nr 26, Nowica 15 – kamienna, częściowo zagłębiona w ziemi, nakryta dwuspadowym dachem.

Studnie towarzyszące każdej zagrodzie obecnie w większości zostały zlikwidowane. W zachowanych kamienne cembrowiny zastąpiono betonowymi kręgami. Wygląd pierwotnej studni prezentuje studnia w Blechnarce. Została zmodernizowana lub odtworzona: betonowy krąg zwieńczony jest ortogonalną konstrukcją zrębową, nakrytą namiotowym, wielospadowym dachem.

5.3.4. Uzdrowisko Wysowa Zdrój

Pierwsza wzmianka o źródłach pochodzi poł. XVII w., kolejna z 1786 r. W 1808 r. Urszula z Morszczynów Dębińska wybudowała łazienki do kąpeli w wodach mineralnych, w 1914 r. – dom mieszkalny dla kuracjuszy. W końcu XIX w. wieś posiadała zakład zdrojowo – kąpielowy i w 1882 r. stała się znanym uzdrowiskiem. Zakład eksploatował wody z 7 źródeł (kąpiele, natryski, inhalacje, kuracja pitna). W czasie I wojny światowej spłonęły wszystkie zabudowania zdrojowe, niektóre wille zostały rozebrane. Zakład przestał istnieć. W okresie międzywojennym wzniesiono nowe drewniane budynki i dużą stylową pijalnię wg projektu Karola Stryjewskiego – spaloną w latach 60. XX w. Po II wojnie światowej uzdrowisko popadło w zaniedbanie. W 1959 r. utworzono Państwowe Przedsiębiorstwo „Uzdrowisko Wysowa” a w latach 60. i 70. powstała większość dziś istniejących sanatoriów i urządzeń zdrojowych.

Park założony w 2 poł. XIX w. na terenie dworskim. Na pocz. XX w. wzniesiono tu Dom Zdrojowy (ob. Stary Dom Zdrojowy, mieszczący hotel i restaurację). W 2009-2011 zmodernizowany – w wyniku inwestycji obszar parku powiększył się z 3,5 do 8,8 ha; powstały: amfiteatr, fontanna, miejsca aktywnego i biernego wypoczynku, altany, ścieżki parkowe, rabaty kwiatowe i mostki łukowe. Park wodny powstał w 2012 r., znajduje się w sąsiedztwie Parku Zdrojowego.

Na uzdrowisko składa się 12 ujęć wody mineralnej, zlokalizowanych w okolicach parku zdrojowego, a 5 wód mineralnych dostępnych jest w pijalni wód mineralnych w centrum parku. Historyczne źródła to: Józef I (odwiert w 1921 r., ujęcie znane w k. XIX w.) i Słone (ujęcie z XIX w., odwiert w 1921 r., pierwotnie był w budynku dawnej pijalni – rozlewni, z lat 20., spalonej w 1963 r.; podczas wojny zasypane, zrekonstruowane w 1972 r.).

Budynek pijalni wód mineralnych odtworzono w 2006 r. w oparciu o dostępne materiały archiwalne. Budynek na terenie parku zdrojowego, w bezpośrednim sąsiedztwie ujęć wód mineralnych, rozlewni wód mineralnych, w nawiązaniu do istniejących ciągów komunikacyjnych z uwzględnieniem odpowiedniego nasłonecznienia. Rzut budynku ma kształt prostokąta, z charakterystycznym zadaszonym tarasem założonym na rzucie półkola i podcieniami wokół budynku wspartymi na słupach. Park Zdrojowy zawiera okazy starodrzewu – głównie kasztanowców, buków, świerków, klonów, dębów i brzoź.

5.3.5. Kapliczki kubaturowe

Kapliczki kubaturowe – domkowe, funkcjonują w każdej niemal wsi. Niewielkie obiekty na rzucie prostokąta, zbliżonego do kwadratu, nakryte kalenicowymi dwu- lub trójspadowymi dachami, zwieńczonymi krzyżem, często z wysuniętym okapem. Wykonane są z różnych materiałów; dawniej przeważały budowle z bali drewnianych, obecnie zwykle są murowane i tynkowane. Trójkątny szczyt mieści niewielką wnękę, pustą lubz umieszczoną wewnątrz figurą lub krzyżem. Wnętrze kapliczki zamykane jest zazwyczaj przeszkłonymi drzwiami. W środku mieści się figura świętego, na ścianach zawieszane są często inne wizerunki. Przykłady: Śnietnica obok nr budynku 65, Zdynia w pobliżu nr 50, Uście Gorlickie przy rozwidleniu dróg, Leszczyny (Kunkowa) obok cerkwi, Konieczna obok budynku nr 29, Hańczowa: naprzeciw nr 96 i przy nr 14, Brunary naprzeciwko nr 62.

Odmianą kapliczki domkowej jest kapliczka wnękowa: analogiczna w kształcie lecz mniejsza, z wnęką w fasadzie, często zamkniętą drzwiczkami, mieszcząca rzeźbę lub obraz, np.: Śnietnica naprzeciw nr 38, Izby naprzeciw nr 7, Czarna obok nr 21.

5.4. Zabytki ruchome

Rozpoznane są zwykle zabytki ruchome stanowiące wyposażenie kościołów i cerkwi, w tym polichromie. Do zabytków ruchomych zaliczane są również krzyże, figury i niekubaturowe kapliczki przydrożne.

• WYPOSAŻENIE CERKWI

Oprócz architektury cerkwi, wyrazistym przejawem kultury materialnej Łemkowszczyzny jest wyposażenie świątyń, z charakterystycznym ikonostasem. Znaczna część wyposażenia pochodzi z XVIII w., pozostała z XIX w. Poniżej wymienione są najcenniejsze obiekty wyposażenia:

- Brunary, cerkiew: polichromia figuralno-ornamentalna z 1938 r.; późnobarokowy ikonostas z XVIII w., z rzeźbami na antepediach;
- Nowica, cerkiew: polichromia z 1927 r., kompletny ikonostas z k. XVIII w., ołtarz główny z XVIII w., późnobarokowy ołtarz boczny z ikonami MB z Dzieciątkiem i św. Jana Chrzciciela;
- Kunkowa, cerkiew św. Łukasza: polichromia figuralno-architektoniczna z 1904-1905, ołtarz główny nawiązujący do baroku, z baldachimem i tabernakulum z XIX w.;
- Kwiatów, cerkiew św. Paraskiewy: polichromia architektoniczna i figuralna autorstwa Michała Bogdańskiego w 1904 r. Chorągwie procesyjne i XIX-wieczny, dwustronnie malowany krzyż procesyjny, pozostałe wyposażenie z XIX w.; kamienna kropielnica z 1750 r.
- Uście Gorlickie – ikonostas z XVIII w., polichromia wykonana po 1938 r.

- Śnietnica, cerkiew: polichromia architektoniczno-figuralna z 1936 r. dzieło J. Bogdańskiego, nawiązujący do baroku ikonostas autorstwa J. Bogdańskiego, pozostałe ikony pochodzą z 1756 r., ołtarz z rzeźbami św. Piotra i Pawła – za ikonostasem, nawiązujące do późnego baroku ołtarze boczne;
- Gładyszów, cerkiew: ołtarz główny z baldachimem i tabernakulum, dwa ołtarze boczne z 2 poł. XVIII w., ikona Ukrzyżowania i ikona MB z Dzieciątkiem – obie z XVIII w.;
- Nowica (przys. Przysłop), cerkiew grekokatolicka św. Michała Archanioła: polichromia z 1929 r. z przedstawieniem Św. Michała Archanioła i Trójcy Świętej, ikonostas z XVIII w, przeniesiony z innej cerkwi w 1880 r. ołtarzyk boczny z ikoną św. Mikołaja i ołtarz główny z XIX w.;
- Uście Gorlickie (przys. Oderne), kościół: ołtarz główny z XVIII w., rzeźba NMP Niepokalanie Poczętej, obrazy Serca Pana Jezusa, Świętej Rodziny i Św. Stanisława;
- Skwirtne: polichromia figuralno-ornamentalna z 1900 r., ikonostas z XVIII/XIX w. – pozostałość, ołtarz główny z poł. XIX w.;
- Bielanka, cerkiew: ikonostas z 1783 r., ikony z XVII i XVIII w.;
- Leszczyny (przys. Kunkowa), cerkiew: kompletny trzyczęściowy ikonostas z 1909 r., z ikoną Boga Ojca i wizerunkiem Chrystusa; ołtarze boczne z XIX w.;
- Zdynia, cerkiew: polichromia architektoniczno-ornamentalna z 1924 r., ikonostas z XVIII w., rokokowy ołtarz główny z ikoną Ukrzyżowania z k. XVIII w., późnobarokowy żertwiennik i ikoną Patriarchów – XVIII w.

• KRZYŻE I FIGURY PRZYDROŻNE

Krzyże przydrożne na terenie Gminy Uście Gorlickie, zwykle występują w formie krzyży obrządku wschodniego: z dodatkową, skośną poprzeczką. Wykonane z różnego typu materiałów:

- kamień, np.: Regietów: obok nr budynków 19, 22, przy stadninie koni, przy szosie do Gładyszowa, Czarna przy budynku nr 5, przy cerkwi w Oderne: z inskrypcją na licu cokołu, płaskorzeźbą w niszy postumentu, z kamienną figurą Ukrzyżowanego;
- żeliwne i metalowe są połączeniem kamiennego cokołu z żeliwnym lub metalowym krzyżem; w wypadku krzyży żeliwnych są one kształtu łacińskiego lecz posiadają inne elementy wskazujące wschodnie wyznanie, np. krzyż trójramienny wykuty na cokole (Hańczowa obok budynku nr 32). Najstarsze tego typu obiekty pochodzą z 2 poł. XIX w., w większości – z pocz. XX w. Przykłady: Regietów obok budynku nr 13 – na kamiennym cokole, ażurowy, z dużą ilością detali dekoracyjnych, odlaną figurą Ukrzyżowanego i postaciami u nasady krzyża, Hańczowa koło plebanii i za budynkiem nr 32 (krzyż ażurowy) oraz przy budynku nr 31 (krzyż ażurowy), Czarna przy budynku nr 28, Blechnarka naprzeciw nr 4, Stawina na wprost budynku nr 8;
- rzadziej drewno, np. Stawisza obok nr 19 – kapliczka wykonana współcześnie na wzór pierwotnej, figura oryginalna.

Krzyże osadzone zwykle na piaskowcowym postumencie i osłonięte arkadowym, blaszanym daszkiem. Na postumentach pojawiają się czasem płaskorzeźby, np. Regietów obok budynku nr 22.

Kolejnym omawianym typem kapliczek są figury, np. Regietów naprzeciwko budynku nr 17, czy naprzeciwko budynku nr 2: na cokole nisze z płaskorzeźbionymi postaciami, w zwieńczeniu figura Madonny z Dzieciątkiem (wtórna), Konieczna obok budynku nr 28.

Figury często są osłonięte daszkiem lub baldachimem, wspartym na dwóch lub czterech podporach. Stoją na terenie zwykle ogrodzonym metalowym, kutym ogrodzeniem lub drewnianym płotem.

5.5. Dziedzictwo niematerialne

Kultura materialna gminy Uście Gorlickie, przez wieki tworzona przez ludność rusko-wołoską, ma charakter kultury wschodniej. Po II wojnie światowej, w wyniku wysiedleń, dawna kultura ludowa tych terenów prawie zanikła. Miejsce przesiedlonych mieszkańców zajęli mieszkańcy okolic – okreśłani jako Pogórzanie, przez etnologów klasyfikowani jako mieszkańcy szerokiego regionu nazwą nawiązującego do historii: Ziemia Biecka,⁵ obejmującego powiat gorlicki oraz południe powiatu tarnowskiego, także fragmenty jasielskiego.

Nie jest to region wyrazisty, ani etnograficzny, ani też administracyjny. Wyróżniony schematycznie na podstawie zjawisk gwarowych, jedynie na wschodzie ma wyraźną granicę, jaką jest element mazurzenia. Sąsiaduje z gwarami sądeckimi, na południu obejmuje tereny polemkowskie, choć tu sytuacja się zmieniła ze względu na przemieszanie się ludności łemkowskiej, która pozostała lub powróciła w strony rodzinne i osiadłej po wojnie ludności polskiej.

Gwara ziemi bieckiej należy do gwar małopolskich, południowo-zachodnich (pas karpacko-podgórski), znajdujący się na granicy z obszarem wschodnio-małopolskim starszym (jasielsko-rzeszowskim). Nie została dokładnie zbadana. Charakteryzuje się międzywyrazową fonetyką udźwięczniającą (*jag Niemcy, jezd lepiej*) i, występującym niekonsekwentnie, mazurzeniem *lepse, wis co, przyset, wiecór, więkso*) oraz, związanym z mazurzeniem, zjawiskiem siakania: gdy spółgłoski dźwięczne *sz, ż* są zastępowane spółgłoskami miękkimi *ś, ź*, np.: *straśnie, śklonka, śpitol, drobnic*. Gwara nie jest dobrze zachowana, wszystkie jej cechy występują na przemian z realizacjami ogólnopolskimi, także w mowie najstarszych mieszkańców. Najlepiej w wymowie zachowują się samogłoski ścieśnione, także w języku przedstawicieli średniego pokolenia. Bardzo wyraźnie kurczy się natomiast zakres mazurzenia, obejmując tylko niektóre wyrazy i formy wyrazowe. Stosunkowo najlepiej utrzymuje się swoiste słownictwo, którego gwarowy charakter nie zawsze mówiący sobie uświadamiają.⁶

Kultura ludowa⁷: pod względem etnograficznym obszar Ziemi bieckiej jest zaliczany do terenu grupy etnograficznej tzw. Pogórzan zachodnich, od wsch. sąsiadującej z Pogórzanami wschodnimi, a od zach. – z Lachami sądeckimi.

Dawne stroje ludowe Pogórzan, już w 1 poł. XX w. podlegały zmianom i były często zastępowane strojem krakowskim. Obecnie stroje – wraz z modą na regionalizm, z podkreśleniem odrębności lokalnej – są upowszechniane przez zespoły folklorystyczne. Można je zobaczyć też w skansenach w Symbarku koło Gorlic, w Sanoku lub w Sądeckim Parku Etnograficznym, w części dotyczącej Pogórzan.

Na terenie gminy Uście Gorlickie dominowała zabudowa łemkowska omówiona w rozdziale poświęconym dziedzictwu materialnemu. Niemniej domy podgórzyńskie w niewielkim stopniu różniły się do łemkowskich – **chołpy** budowano z bali drewnianych, a szpary utykano mchem. Chaty bielono przeważnie wapnem z rozmieszoną farbą niebieską. Chołpa składała się zwykle z sieni, komory, kuchni nazywanej **piekarnią** i izby. Nierzadkie były też chołpy, gdzie trzymano także zwierzęta; w sieni zwykle znajdował się kurnik.

⁵ S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. II, Warszawa 1962; Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe, Zakład Historii Języka Polskiego i Dialektologii UW | Towarzystwo Kultury Języka: www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka

⁶ H. Karas, Gwara regionu (Ziemia Biecka – Pogórze wschodnie), Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka&l4=ziemia-biecka-gwara-mwr> www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka

⁷ H. Karaś, Kultura Ludowa, w: Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka&l4=ziemia-biecka-kultura&l5=ziemia-biecka-obrzedowosc-rodzinna>

Wierzenia i przesady – większość wierzeń przetrwała w postaci zniekształconej, choć dziś rzadko są traktowane poważnie. Wierzono powszechnie w istnienie zjaw, dobrych duchów i złych – demonów wyobrażanych np. jako wodnego demona – **opielca** pod postacią nagiego młodzieńca, którego celem jest zwabianie ludzi w niebezpieczne miejsca do wody i topienie ich. W pobliżu wody mieszkaly **boginy** – stare, brzydkie baby lub kobiety malutkie i tłuste czy też młode dziewczyny o jasnych włosach. Powszechnie sądzono, że przychodziły one do chat i szkodziły położnicom, powodując choroby lub „odmienając” niemowlęta. Inne to **mamuny**, które zamieniały młodym matkom dzieci. Aby ustrzec się przed nimi, zalecano trzymać pod poduszką święcone ziele, a niemowlęciu zakładano na szyję różaniec lub medalik.

Wiele miejsca w wierzeniach zajmowały czarownice – odpowiedzialne za odbieranie mleka krowom, sprowadzanie zarazy na bydło czy rzucanie uroków na ludzi. Istniało wiele sposobów chroniących krowy przed skutkami **zaczarowania**, np. kadzono je dymem ze święconych ziół, czasem zmieszanych z woskiem i dziegiem.

Obrzędowość doroczna nie odbiegała od obrzędowości sąsiadów. Wigilia Bożego Narodzenia, zwana Wilią lub Wiliją, była dniem wróżb i przepowiedni. Sądzono np., że jak ktoś w tym dniu się zachowuje w dzień wigilijny, tak będzie się zachowywał cały rok. Wieczera wigilijna zaczynała się wraz z pojawieniem się pierwszej gwiazdy – **wieczerniczki**. Przy stole zawsze zostawiano miejsce wolne dla „podróżnego”. W trakcie wieczery wszyscy uważali, by ich cień padał na ścianę, gdyż panowało przekonanie, że jeśli ktoś nie widział swojego cienia, to umrze w ciągu następnego roku. Tradycyjnie wieczerza składała z 7, 9 lub 12 potraw – wszystkiego po trochu, żeby się wszystko w przyszłym roku darzyło. Zestaw potraw wigilijnych nieco się różnił w poszczególnych wsiach. Wszędzie jednak typowym daniem był żur z owsianej maki z suszonymi grzybami i ziemniakami, kapusta z grochem lub z grzybami, często kluski z makiem oraz kompot z suszonych owoców.

Na początku wieczery łamano się opłatkiem, kolorowy opłatek zanoszono zwierzętom do **stajni**. Resztki wigilijnych potraw składano do jednego naczynia i w dniu św. Szczepana dawano bydłu do zjedzenia. Po wieczery wigilijnej panny wróżyły, czy wyjdą w tym roku za mąż. Popularne było liczenie kołków w płocie lub nadśłuchiwanie, skąd pies zaszczeka, to stamtąd przyjdzie kawaler. Strojenie choinki to zwyczaj późny, przejęty z miasta. Wcześniej zawieszano u sufitu (**powaly**) gałązkę jedliny – **podłóżniczkę** lub wierzchołek jodełki zawieszony szczytem w dół. Przystrajano ją wycinankami z opłatka i kolorowymi papierkami.

Na św. Szczepana kawalerowie odwiedzali rano chaty swoich dziewcząt na tzw. śmiecie. Gdy izba była zamieciona – narzeczony stawiał wódkę i gościł wszystkich, ale gdy zastał śmieci – wykupić musiała się panna. Uznawano to za złą wróżbę dla przyszłej żony, a nieraz taka sytuacja stawała się powodem rozejścia się narzeczonych.

W Nowy Rok wcześniej rano chodzili po wsiach chłopcy – **scodroki** z życzeniami, a po nich **droby** – kawalerowie owinięci powrośkami, w wysokich czapkach słomianych i też składali życzenia. W okresie Bożego Narodzenia do Matki Boskiej Gromnicznej chodziły po wsiach dzieci z gwiazdą, śpiewając kolędy, oraz grupy poprzebieranych osób z turoniem, kobyłką lub tzw. Herody.

Wielki Czwartek: zwyczajem rozpowszechnionym na Pogórzu w XIX w. było tzw. „palenie Judasza”. Wieczorem przygotowywano ze słomy i szmat kukłę przedstawiającą Judasza, którą palano po dokonaniu nad nim sądu. Zwyczaj ten zachował się do dziś w wielu wsiach w formie palenia ognisk w ten dzień wieczorem, przy czym pali się wówczas wszystkie śmieci z gospodarstwa po porządkach wielkanocnych.

Obrzędowość rodzinna – wiele zwyczajów wiązało się z ciążą, porodem i niemowlętami. W ciąży należało unikać „zapatrzenia się” na jakiegos człowieka czy zwierzę, bo dziecko mogłoby odziedziczyć ten wygląd. Sądzono też, że jeżeli kobieta ciężarna przestraszy się myszy, to dziecko będzie miało na ciele owłosione znamię, a jeśli ognia – na twarzy dziecka pojawi się czerwona plama. Jeżeli kobieta w ciąży patrzy przez uchylone drzwi – dziecko urodzi się zezowate. Nie powinna przechodzić przez powrozy, bo dziecko mogłoby się udusić podczas porodu. Należało też unikać siadania na pniaku (dziecko będzie miało dużą główkę) i na progu (będą trudności z porodem). Kobieta rodząca powinna mieć przy sobie gałązkę dziurawca,

żeby **bogina** lub **mamuna** nie odmieniła jej dziecka. Żeby odstraszyć ją, sporządzano lalki, które zawieszano u drzwi.

Do chrztu nieśli dziecko **kumowie** – rodzice chrzestni, czyli **krzesnolójciec i krzesnomatka**, którzy cieszyli się wielkim szacunkiem rodziny i później chrześniaków. Do chrztu należało nieść dziecko na prawej ręce, żeby nie było mańkutem, a do powijaka wkładano „na szczęście” pieniądze.

Gmina Uście Gorlickie, od stuleci zasiedlona przez Łemków, istotną zmianę przeżyła w czasie II wojny światowej i zaraz po niej. W związku z tym, iż w latach 40. XX w. Łemkowie stanowili ok. 100% ludności gminy, ich przesiedlenie spowodowało przerwanie ciągłości kulturowej regionu. Wielu Łemków wróciło na ojczyste ziemie (najwięcej osób deklarujących łemkowski pochodzenie osiadło w Koniecznej, Zdyni, Gładyszowie, Regiestowie i Nowicy). Obecnie cała kultura łemkowska, język, strój, budownictwo i tradycyjna obrzędowość zaczynają się odradzać.

Dziś jednak czytelna jest próba renesansu kultury łemkowskiej, ujawniająca silne dążenie do odzyskania tożsamości narodowej. Widoczna jest w działalności stowarzyszeń (np. Stowarzyszenie Promocji Kultury Łemkowskiej „Serencza”) czy zespołów folklorystycznych. Na terenie gminy działają chóry „ZORIA” i „ROSA” oraz **Łemkowski Zespół Dziecięco-Młodzieżowy „Łemkowski Pierścioneł”** zrzeszający dzieci z rodzin łemkowskich głównie z terenu gminy Uście Gorlickie i z miejscowości powiatu gorlickiego; jego kierownikiem jest dr Wiktoria Hojsak – pracownik naukowy UJ zajmująca się zbieraniem i opracowywaniem materiałów etnograficznych i tekstów kultury ludowej z terenów Łemkowszczyzny; choreografem jest Oksana Bajus – członkini Zespołu Pieśni i Tańca Uniwersytetu Jagiellońskiego „Słowianki”; działalność zespołu wspierana jest przez Szkołę Podstawową w Gładyszowie, Zjednoczenie Łemków, Łemkowską Fundację Oświatową im. Jana Krynickiego. Od 1983 r., co roku organizowana jest „Łemkowska Watra” w Zdyni – festiwal popularyzujący twórczość Łemków, a jednocześnie miejsce spotkań Łemków z całego świata.

Innym aspektem powrotu do tradycji jest dążenie do przywrócenia historycznych nazw miejscowości, w łemkowskim brzmieniu, pisanych cyrylicą. O zamontowanie tablic wystąpiło Stowarzyszenie Młodzieży Łemkowskiej „Czuha”, w oparciu o referenda przeprowadzone w dziewięciu wioskach gminy. Mieszkańcy ośmiu opowiedzieli się za montażem tablic. Oprócz Nowicy, występują one już w Koniecznej, Zdyni, Gładyszowie, Regietowie, Blechnarce, Kunkowej i w Ropkach.

Bardzo prężnie w popularyzacji kultury łemkowskiej działają mieszkańcy wsi Nowice. Mieszkają tu głównie Łemkowie, którzy wrócili w 1957 r. Zachowali swój język, zwyczaje i tradycje, które pieczołowicie pielęgnują. Na co dzień zajmują się rolnictwem i rękodzielnictwem – w Nowicy wyrabiana jest galanteria drewniana, głównie łyżki. We wsi znajduje się Ośrodek Stowarzyszenia Młodzieży Greckokatolickiej Sarepta. Przed budynkiem znajduje się pomnik słynnego poety łemkowskiego Bohdana Ihora Antonyca (1909-1937), piewcy piękna przyrody i opuszczonej Łemkowszczyzny. Aktywnie działa także Stowarzyszenie Przyjaciół Wsi Nowica.

Dzisiejsza Łemkowszczyzna znacznie różni się od przedwojennej, niemniej Łemkowie zachowali jednak odrębność, zarówno kulturową, językową, czy wyznaniową.

Kultura łemkowska⁸ – Łemkowie byli i są głęboko religijni. Mimo to w ich wierze czytelne są ślady pogańskich kultów i czci oddawanej najważniejszym elementom przyrody: ognia, wody, wiatru i in. Ogień posiada właściwości oczyszczające, ochronne i uzdrawiające. Podobne właściwości ma woda w potokach i rzekach lub czerpana ze źródła, używana w rozmaitych momentach obrzędowych do rytualnego obmywania. Poważną rolę w wierzeniach ludowych odgrywał też wiatr. Łemkowie wyobrażali go sobie jako chłopca mieszkającego w lesie na wysokiej górze, który siedzi na szczycie potężnego drzewa i dmie na wszystkie strony. Wiatr był żywiołem budzącym trwogę, ponieważ przynosił groźne chmury gradowe i pioruny. Zachowały się też ślady dawnego kultu drzew. Za święte uchodziły m.in. lipa i leszczyna, które kiedyś udzieliły schronienia Matce Boskiej.

⁸ A. Szymańska, J. Ostrowski, Ocalić od zapomnienia, w: „Małopolski Informator Rolniczy”, nr 12, 2013/2014; R. Reinfuss, Śladami Łemków, Warszawa 1990

W wierzeniach dotyczących świata zwierzęcego obrzędowy charakter miały koń i wół. Wierzenia Łemków pełne są różnego rodzaju istot określanych jako duchy, mogących przybierać rozmaite postacie, głównie zwierzęce. Przetrwały opowiadania o demonach. Wierzono, że w rzekach i potokach żyły strachy, np. topielec, który miał postać albo starego, człowieka albo małego chłopczyka w czerwonych spodniach i czapce. Nad rzekami i potokami, w gęstych lasach nad bagnami, mieszkwały pokutujące dusze złych kobiet, które porywały matkom ich nowonarodzone dzieci. Ciekawym zjawiskiem była śmierć oraz upiory, które znajdowały się na pograniczu między zjawami a ludźmi. Śmierć posiadała cechy człowiecze – wyobrażano ją sobie jak starą babę, odzianą w białą płachtę. Natomiast za upiora uważano istotę, która po śmierci wychodzi z grobu i czyni ludziom różne złośliwości, albo - nie mogąc rozstać się z opuszczoną rodziną – nocami wraca do domu i pomaga w pracach przy gospodarstwie.

Jak wszyscy wschodni chrześcijanie Łemkowie bardzo uroczyście obchodzili święta: tj. Weczirki i Światy Weczer, Szczedry Weczer, Święto Jordanu, Wielkanoc czy Zielone Świątki i Kupą. W **Wecziriki**, czyli Wieczornice – wspólnie spędzano wieczory przy pracy, szczególnie jesienią i w zimie. W czasie tych spotkań domy odwiedzały różne grupy kolędników. **Światy Weczer** to Wigilia Bożego Narodzenia, z którą wiązało się wiele wróżb i czynności magicznych, mających swoje analogie w sąsiednich regionach. W **Święto Jordanu** miał miejsce obrzęd święcenia wody na pamiątkę Chrztu Pańskiego, Jezusa Chrystusa, w Jordanie. Wielkanoc poprzedzał Wielki Post, w trakcie którego uroczystości Wielkiego Tygodnia inaugurowała Kwitna Nedila. W Zielone Świątki nazywane przez Łemków Rusałą, obchodzono z procesjami pola. Zaś w Kupą – dzień św. Jana – zbierano zioła lecznicze, mające wówczas pełnię mocy. Wśród zwyczajów rodzinnych najbardziej celebrowane były: chrzest, ślub, wesele, pogrzeb.

Łemkowie posiadają bardzo silne poczucie wspólnoty, na której spoczywa odpowiedzialność przetrwania i zachowania rodzimej kultury. Starają się odnaleźć swoją etniczną tożsamość, dostosowując się do współczesnych realiów. Tworzą nowy obraz Łemkowszczyzny.

5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Uście Gorlickie nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków, tj. wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Uście Gorlickie znajdują się 42 zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Uście Gorlickie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	UWAGI
1	Banica	cerkiew, ob. kościół parafialny pw. św. Kosmy i Damiana	dz. nr 260	Rejestr zabytków nr A-102/M z 08.11. 2007
2	Blechnarka	cerkiew prawosławna pw. św. Kosmy i Damiana	k. nr 12, dz. nr 270	Rejestr zabytków nr A-574 z 20.03.1990 (Nsz)
3	Blechnarka	cmentarz wojenny nr 49 z I wojny światowej	dz. nr 23	Rejestr zabytków nr A-1222/M z 14.09.2010
4	Brunary	cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archanioła, ob. kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej	dz. nr 414	Rejestr zabytków nr A-541 z 30.10.1933 (Nsz) zmiana treści decyzji 29.06.2010 A-1215/M
5	Czarna	cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy, bramka, otoczenie	dz. nr 121	Rejestr zabytków nr A-702 z 27.09.1993 (Nsz)
6	Gładyszów	cerkiew grekokatolicka pw. Wniebowstąpienia Pańskiego, otoczenie	dz. nr 611	Rejestr zabytków nr A-798 z 17.05.1996 (Nsz)
7	Gładyszów	kaplica prawosławna pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela	dz. nr 528/1	Rejestr zabytków nr A-1433/M z 04.05.2015
8	Gładyszów	cmentarz wojenny nr 55 z I wojny światowej	dz. nr 166/2	Rejestr zabytków nr A-1218/M z 13.09.2010 r.
9	Gładyszów (Wirchne)	cmentarz wojenny nr 61 z I wojny światowej	dz. nr 113/12	Rejestr zabytków nr A-1219/M z 14.09.2010 r.
10	Gładyszów (PRZEŁĘCZ MAŁASTOWSKA)	cmentarz wojenny nr 60 z I wojny światowej	dz. nr 16/2, 17/3, obręb Gładyszów 463, 749 obręb Małastów	Rejestr zabytków nr A-1263/M z 23.11.2011 W granicach wsi Małastów gm. Sękowa i Gładyszów gm. Uście Gorlickie
11	Hańczowa	cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej	dz. nr 115	Rejestr zabytków nr A-540 z 28.10.1961 (Nsz)
12	Izby (Bieliczna)	cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archanioła z cmentarzem i działką, ob. filia parafii Banica	dz. nr 104/2	Rejestr zabytków nr A-159/M z 29.10.2008
13	Izby	cerkiew grekokatolicka, ob. kościół rzymskokatolicki pw. św. Łukasza, cmentarz, ogrodzenie	dz. nr 70	Rejestr zabytków nr A-755 z 22.08.1994 (Nsz)
14	Konieczna	cerkiew prawosławna pw. św. Wasyla Wielkiego	dz. nr 145	Rejestr zabytków nr A-747 z 20.06.1994 (Nsz)
15	Konieczna	cmentarz nr 46 z I wojny światowej	dz. nr 149	Rejestr zabytków nr A-644 z 25.03.1993 (Nsz)
16	Konieczna	cmentarz z I wojny światowej nr 47	dz. nr 146/4	Rejestr zabytków nr A-1216/M z 14.09.2010
17	Konieczna	spichlerz	nr 11	Rejestr zabytków nr A-737/73 z 02.11.1973 (Nsz)
18	Kunkowa	cerkiew prawosławna pw. św. Ap. i Ewangelisty Łukasza	dz. nr 190, 191	Rejestr zabytków nr A-510 z 25.06.1987 (Nsz) – zmiana treści decyzji A-1435/M

				z 11.06.2015
19	Kunkowa (przys. Leszczyny)	cerkiew prawosławna pw. św. Ap. i Ewangelisty Łukasza	dz. nr 97/1	Rejestr zabytków nr A-509 z 12.06.1987 (Nsz)
20	Kwiatów	cerkiew pw. św. Paraskiewy, ob. kościół rzymskokatolicki	dz. nr 149	Rejestr zabytków nr A-465 z 26.11.1986
21	Nowica	kaplica grekokatolicka pw. Zaśnięcia NMP Wniebowziętej	k. nr 34, dz. nr 148	Rejestr zabytków nr A-718 (Nsz) z 20.12.1993
22	Nowica	cerkiew grekokatolicka pw. św. Paraskiewy	dz. nr 309	Rejestr zabytków nr A-617 (Nsz) z 23.03.1990
23	Nowica (przys. Przysłop)	cerkiew grekokatolicka św. Michała Archanioła	k. nr 46, dz. nr 401	Rejestr zabytków nr A-288 z 24.03.1980 (Nsz)
24	Nowica (przys. Przysłop-Magura Małastowska)	cmentarz wojenny nr 58 z I wojny światowej	dz. nr 183/8	Rejestr zabytków nr A-1220/M z 13.09.2010
25	Nowica (przys. Przysłop-Magura Małastowska)	cmentarz wojenny nr 59 z I wojny światowej	dz. nr 183/9	Rejestr zabytków nr A-1221/M z 14.09.2010
26	Regietów	cmentarz wojenny nr 48 z I wojny światowej	dz. nr 531/2	Rejestr zabytków nr A-1217/M z 13.09.2010 r.
27	Regietów	cmentarz wojenny nr 51 z I wojny światowej	dz. nr 122/4, na wzgórzu Rotunda	Rejestr zabytków nr A-287 z 24.03.1980 (Nsz)
28	Regietów	prezbiterium cerkwi, ob. kaplica drewniana i cmentarz grekokatolicki, ob. prawosławny	dz. nr 542	Rejestr zabytków nr A-386/549 z 10.07.1971 (Nsz)
29	Skwirtne	cerkiew grekokatolicka, ob. kościół pw. ŚŚ. Kosmy i Damiana	k. nr 18, dz. nr 165	Rejestr zabytków nr A-446 z 05.03.1991
30	Smerekowiec	cerkiew grekokatolicka, ob. kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	dz. nr 481	Rejestr zabytków nr A-374 z 04.06.1985 (Nsz)
31	Smerekowiec	cmentarz wojenny nr 56 z I wojny światowej i cmentarz wyznaniowy grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 370	Rejestr zabytków nr A-775 z 10.05.1995 (Nsz)
32	Śnietnica	cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra, ogrodzenie z bramką	k. nr 32, dz. nr 228	Rejestr zabytków nr A-787 z 22.12.1995 (Nsz)
33	Uście Gorlickie, przys. Oderne	kościół pw. św. Stanisława Biskupa	dz. nr 71/2	Rejestr zabytków nr A-772 (Nsz) z 17.05.1995 skreślono dzwonnice decyzją z dnia 15.12.2016 r.
34	Uście Gorlickie	cerkiew grekokatolicka pw. św. Paraskiewy, ogrodzenie z bramkami, otoczenie	dz. nr 311/1	Rejestr zabytków nr A-773 z 09.05.1995 (Nsz)
35	Uście Gorlickie	kaplica cmentarna	dz. nr 294	Rejestr zabytków nr A-668 z 02.06.1992 (Nsz)
36	Uście Gorlickie	cmentarz wojenny nr 57 z I wojny światowej	dz. nr 294	Rejestr zabytków nr A-731 z 11.07.1994 (Nsz)
37	Uście Gorlickie	karczma łemkowska z otoczeniem, ob. rozebrana	dz. nr 277/2	Rejestr zabytków nr A-64/M z 06.11.2006
38	Wysowa-Zdrój	cerkiew prawosławna pw. św. Archanioła Michała	dz. nr 483	Rejestr zabytków nr A-408 z 24.02.1986 (Nsz)
39	Wysowa-Zdrój	kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej	dz. nr 124	Rejestr zabytków nr A-110/M z 05.10.2007
40	Wysowa-Zdrój	cmentarz wojenny nr 50 z I wojny światowej	dz. nr 767/2	Rejestr zabytków nr A-1223/M z 22.02.2011 r.
41	Zdymia	cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej	dz. nr 289	Rejestr zabytków nr A-597 z 10.06.1989
42	Zdymia	cmentarz wojenny nr 52 z I wojny światowej (dz. 155/2) i cmentarz grekokatolicki ob. komunalny (dz. 155/1)	dz. nr 155/2 dz. Nr 155/1	Rejestr zabytków nr A-562 z 04.11.1988

* Nsz – dawne województwo nowosądeckie

5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Gminy Uście Gorlickie wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych (Tabela nr 2). To głównie wyposażenie z cerki z XVI w., XVII w. i XVIII w., obiekty związane z tradycją sztuki cerkiewnej, wysokiej klasy malarstwo, rzeźba, rzemiosło artystyczne o cechach typowych dla sztuki Łemkowszczyzny. Stanowią one wyposażenie kościołów. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w Gminie Uście Gorlickie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ZAKRES WPISU, MIEJSCE PRZECHOWYWANIA	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1	Banica	wystrój wnętrza cerkwi grecko-katolickiej pw. Kosmy i Damiana, ob. kościoła rzymskokatolickiej	B-133	18.02.1987 r.
2	Blechnarka	wyposażenie cerkwi pw. ŚŚ. Kosmy i Damiana	B-234/M	28.03.2011 r.
3	Blechnarka	ołtarz główny (priestół) z cerkwi prawosławnej pw. ŚŚ. Kosmy i Damiana	B-234/M	30.09.2016 r.
4	Brunary	wyposażenie kościoła parafialnego pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej (dawniej cerkwi greckokatolickiej pw. św. Michała Archanioła)	B-446/M	29.12.1986 r. 30.03.2017 r.
5	Czarna	wyposażenie kościoła filialnego pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy (dawnej cerkwi greckokatolickiej pw. św. Dymitra) Ikony „Chrystus Pantokrator” (XVI/XVIIw.) i „Ostatnia Wieczerza” (1 poł. XIXw.) z kościoła filialnego pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy (dawniej cerkwi greckokatolickiej pw. św. Dymitra)	B-445/M	05.05.2017 r. 23.04.2024 r.
6	Gładyszów	wyposażenie kaplicy prawosławnej Narodzenia św. Jana Chrzciciela z 1857 r.	B-391/M	21.09.2015 r.
7	Hańczowa	wyposażenie cerkwi pw. Opieki Matki Bożej	B-101/M	17.10.1960 r. 15.04.2009 r.
8	Izby	wyposażenie kościoła pw. Św. Łukasza Ew. (dawniej cerkwi greckokatolickiej)	B-151/M	25.05.2009 r.
9	Konieczna	wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. Św. Bazylego Wielkiego	B-242/M	24.03.2011 r.
10	Kunkowa	wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. Św. Apostoła Łukasza	B-239/M	28.11.2011 r.
11	Kwiatów	wyposażenie kościoła pomocniczego pw. Św. Paraskiewy (dawniej cerkwi greckokatolickiej)	B-16/M	03.06.2006 r.
12	Leszczyny	wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. św. Apostoła Łukasza	B-327/M	29.03.2013 r.
13	Nowica	wyposażenie cerkwi greckokatolickiej pw. św. Paraskiewy	B-152/M	25.05.2009 r.
14	Nowica	wyposażenie kaplicy pw. Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny	B-431/M	23.01.2017 r.
15	Przysłup	wyposażenie cerkwi greckokatolickiej pw. św. Michała Archanioła	B-84/M	21.07.2008 r.

16	Regietów	wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. św. Archaniola Michała	B-424/M	30.09.2016 r.
17	Smerekowiec	zabytki malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego stanowiące wyposażenie kościoła (d. cerkwi greckokatolickiej) p.w. Michała Archaniola.	B-72/M	22.01.2008 r.
18	Smerekowiec	Nagrobek Anastazji i Teodozego Wasylenko z 1927 r. na cmentarzu parafialnym	B-322/M	22.01.2013 r.
19	Śnietnica	dekoracja malarska na ścianach i stropie w przedsionku cerkwi greckokatolickiej pw. św. Dymitra	B-163/M	26.07.2016 r.
20	Śnietnica	wystrój wnętrza cerkwi greckokatolickiej pw. św. Dymitra	B-163/M	28.12.1987 r. 04.11.2009 r.
21	Uście Gorlickie	wyposażenie cerkwi greckokatolickiej pw. św. Paraskiewy	B-76/M	29.01.2008 r.
22	Wysowa-Zdrój	wyposażenie cerkwi pw. św. Archaniola Michała	B-229/M	23.02.2011 r.
23	Wysowa-Zdrój	wyposażenie kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej	B-208/M	28.06.2010 r.
24	Zdynia	dwie ikony z przedstawieniem Epistylon Deesis (rząd Apostołów) z ok. 1640 r. w cerkwi pw. Opieki Najświętszej Bogurodzicy	B-89/M	09.07.2018 r.
25	Zdynia	wyposażenie cerkwi pw. Opieki Najświętszej Bogurodzicy	B-89/M	11.12.2008 r.
26	Zdynia	drewniana figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XIX w. z kapliczki usytuowanej na dz. nr 304	B-74/M	06.02.2008 r.

5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania gminnych aktów planowania przestrzennego zgodnie z art. 3 .1. i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określeniu ustaleń gminnych aktów planowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Uście Gorlickie jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków, dóbr kultury współczesnej oraz zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego. Zasady te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Spis obowiązujących miejscowych planów przedstawiono poniżej.

Zgodnie z obowiązującymi mpzp ochronie podlegają walory krajobrazu otwartego w obrębie stref określonych w mpzp. Dla stref tych ustala się:

- 1) Zakaz realizacji na niezabudowanych działkach obiektów nie wymagających zgodnie z przepisami odrębnymi pozwolenia na budowę. W terenach nie przeznaczonych w planie pod zabudowę zakaz realizacji obiektów nie związanych z gospodarką rolną, leśną, turystyką i rekreacją otwartą oraz infrastrukturą techniczną.
- 2) W przestrzeni rolnej zachowanie dróg gospodarczych związanych z historycznymi podziałami gruntów, zadrzewień śródpolnych, zakrzewień przypotokowych, kapliczek i krzyży przydrożnych.
2. Ochroną obejmuje się zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz inne zespoły i obiekty zabytkowe wskazane do ochrony w myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Prace konserwatorskie, roboty budowlane w obiektach i na terenach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w pozostałych obiektach zabytkowych oraz w strefach chronionego krajobrazu zabytkowego – uzgodnienia konserwatorskiego. Dla wymienionych zespołów i obiektów wyznacza się strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej „kz” (w granicach ustalonych w decyzji konserwatorskiej), a także strefy ochrony zabytkowego krajobrazu kulturowego „ko”.
3. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz zabytków chronionych na mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (objętych ewidencją) uznaje się za otwarty i wymagający okresowej aktualizacji. Zmiany w wykazie nie powodują konieczności zmiany planu zagospodarowania przestrzennego.

Zakres aktualizacji wykazu:

- 1) wprowadzanie zespołów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- 2) wyłączenie zespołów i obiektów, które uległy zniszczeniu lub utraciły wartości zabytkowe i zostały wykreślone z rejestru decyzją Ministra Kultury,
- 3) wprowadzenie obiektów ujętych w zweryfikowanej ewidencji, sporządzonej na podstawie inwentaryzacji terenowej.
4. Obowiązek ochrony obiektów i zespołów zabytkowych nie wpisanych do rejestru zabytków, będących zabytkami w myśl ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece na zabytkami.
5. Obowiązek ochrony znalezisk archeologicznych. W przypadku stwierdzenia w trakcie prac ziemnych znalezisk archeologicznych obowiązuje przerwanie prac, oraz zgłoszenie tego faktu do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków celem rozeznania i oceny sytuacji. Prace winny być wstrzymane do czasu wyeksplorowania i zadokumentowania warstw i obiektów archeologicznych.
6. Obowiązek prowadzenia ewidencji dóbr kultury nie wpisanych do rejestru zabytków, a znajdujących się na terenie gminy. Podstawę dla sporządzenia aktualnej ewidencji stanowi ewidencja przekazana przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków. Istniejąca zabytkowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza może być wykorzystana dla rozwoju funkcji rekreacyjnej na obszarze gminy, stosownie do ustaleń szczegółowych dla terenów oznaczonych odpowiednim symbolem.

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Uście Gorlickie:

1. w miejscowości Izby plan zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr X/110/99 z dnia 10 listopada 1999 r.
2. w miejscowości Uście Gorlickie plan zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XX/214/2004 z dnia 30 listopada 2004 r.

3. w miejscowości Smerekowiec plan zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XXXVIII/365/2006 z dnia 5 czerwca 2006 r.
4. w miejscowości Uście Gorlickie plan „Uście Gorlickie 5” zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr VIII/66/2007 z dnia 19 czerwca 2007 r.
5. w miejscowości Uście Gorlickie plan „Uście Gorlickie 3” zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XIII/147/2007 z dnia 28 grudnia 2007 r.
6. w miejscowości Uście Gorlickie plan „Uście Gorlickie 4” zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XIII/150/2007 z dnia 28 grudnia 2007 r.
7. plan „Uście Gorlickie I” dla miejscowości Wysowa-Blechnarka-Ropki-Hańczowa zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XLVIII/457/2010 z dnia 10 listopada 2010r., zmieniony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr III/18/2014 z dnia 30 grudnia 2014 r., uchwałą Nr XXXVI/360/2018 z dnia 27 marca 2018 r.
8. plan „Uście Gorlickie II” dla miejscowości Uście Gorlickie zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XII/108/2011 z dnia 29 września 2011 r., zmieniony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr III/17/2014 z dnia 30 grudnia 2014 r., Uchwałą Nr XXXVI/361/2018 z dnia 27 marca 2018 r., Uchwałą Nr V/36/2019 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 29 marca 2019 r.
9. plan „Uście Gorlickie III” dla wsi Kwiatów-Skwirtne-Regietów zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XIV/132/2011 z dnia 30 listopada 2011 r., zmieniony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr III/15/2014 z dnia 30 grudnia 2014 r. oraz Uchwałą Nr XXXVI/362/2018 z dnia 27 marca 2018 r.
10. plan „Uście Gorlickie IV” dla wsi Nowica i Kunkowa zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XII/109/2011 z dnia 29 września 2011 r., zmieniony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr III/16/2014 z dnia 30 grudnia 2014 r. oraz Uchwałą Nr XXXVI/363/2018 z dnia 27 marca 2018 r.
11. plan „Uście Gorlickie V” dla wsi Gładyszów-Smerekowiec-Zdynia-Konieczna zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XIV/133/2011 z dnia 30 listopada 2011 r., zmieniony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie XXXVI/364/2018 z dnia 27 marca 2018 r.
12. plan „Uście Gorlickie VI” dla wsi Brunary-Czarna-Stawisza-Śnietnica zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XXI/180/2012 z dnia 31 sierpnia 2012 r., zmieniony uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie XXXVI/365/2018 z dnia 27 marca 2018 r.
13. plan „Uście Gorlickie VII” dla wsi Banica i Izby zatwierdzony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie Nr XXI/181/2012 z dnia 31 sierpnia 2012 r., zmieniony Uchwałą Rady Gminy Uście Gorlickie XXXVI/366/2018 z dnia 27 marca 2018 r.
14. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Uście Gorlickie I" w Gminie Uście Gorlickie, w miejscowości Wysowa-Zdrój, zatwierdzona Uchwałą Nr XXV/293/2021 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 28 września 2021 r.
15. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – w obrębie złóż żwiru i piasku „Hańczowa - 1” i „Hańczowa - 3” zatwierdzona Uchwałą Nr XXXIV/378/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z dn. 06.07.2022 r.,
16. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – w miejscowości Blechnarka, Hańczowa i Ropki zatwierdzona Uchwałą Nr XXXV/393/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 16.09.2022 r.
17. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – w obrębie złoża kruszywa naturalnego „Hańczowa 2” zatwierdzona uchwałą nr XXXV/394/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 16.09.2022 r.,
18. Zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie II” i „Uście Gorlickie IV” w Gminie Uście Gorlickie zatwierdzona Uchwałą Nr XXXIV/377/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z 06.07.2022 r.

19. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie II” w Gminie Uście Gorlickie, zatwierdzona Uchwałą Nr XXXV/396/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z 16.09.2022 r.
20. Zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie III” i „Uście Gorlickie V” w Gminie Uście Gorlickie, zatwierdzona Uchwałą Nr XXXIV/375/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z 06.07.2022 r.
21. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie IV” w Gminie Uście Gorlickie zatwierdzona Uchwałą Nr XXXIV/376/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z 06.07.2022 r.
22. Zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie VI” i „Uście Gorlickie VII” w Gminie Uście Gorlickie zatwierdzona Uchwałą Nr XXXV/395/22 Rady Gminy Uście Gorlickie z 16.09.2022 r.
23. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – w miejscowości Wysowa-Zdrój, zatwierdzona Uchwałą Nr XLII/483/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 30 czerwca 2023 r.
24. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – góra Jawor w Wysowej-Zdroju zatwierdzona Uchwałą Nr XLI/475/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 30 maja 2023 r.
25. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie II” w Gminie Uście Gorlickie zatwierdzona Uchwałą Nr XLI/474/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 30 maja 2023 r.
26. Zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w Gminie Uście Gorlickie – w miejscowościach Wysowa-Zdrój i Banica zatwierdzona Uchwałą Nr XLV/519/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 14 listopada 2023 r.
27. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – w miejscowości Wysowa-Zdrój, zatwierdzona Uchwałą Nr XLII/483/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 30 czerwca 2023 r.
28. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie – góra Jawor w Wysowej-Zdroju, zatwierdzona Uchwałą Nr XLI/475/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 30 maja 2023 r.
29. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie II” w Gminie Uście Gorlickie, zatwierdzona uchwałą nr XLI/474/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 30 maja 2023 r.
30. zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w Gminie Uście Gorlickie – w miejscowościach Wysowa-Zdrój i Banica - zatwierdzona Uchwałą Nr XLV/519/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 14 listopada 2023 r.
31. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie VI” w Gminie Uście Gorlickie - we wsi Brunary - zatwierdzona Uchwałą Nr II/13/24 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 3 czerwca 2024 r.

Plany będące na etapie uzgodnień i opinii:

1. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie we wsi Hańczowa
2. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie 4” w Gminie Uście Gorlickie i „Uście Gorlickie II” w Gminie Uście Gorlickie – we wsi Uście Gorlickie.
3. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie II” w Gminie Uście Gorlickie
4. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie I” w Gminie Uście Gorlickie

Planowana jest:

1. punktowa zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie III”
2. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie IV”
3. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie V”
4. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie VI”
5. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Uście Gorlickie VII”
6. „Plan Ogólny Gminy” w trybie art. 13a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (* Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Ponadto właściele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej,

która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W 2021 r. została utworzona gminna ewidencja zabytków Gminy Uście Gorlickie (GEZ). Ewidencja została przyjęta Zarządzeniem nr 42/2021 Wójta Gminy Uście Gorlickie z dnia 1 czerwca 2021 r. Została opracowana zgodnie z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 stycznia 2021 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i 2 (stanowiska archeologiczne).

Zmiany dla GEZ:

- Zarządzenie Nr 9/2023 z dnia 20 lutego 2023 r. w sprawie wykreślenia obiektu z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Uście Gorlickie – wykreślenie budynek mieszkalny nr 9 położony na działce nr ew. 747/1 w miejscowości Gładyszów, opisany pod pozycją nr 24;
- Zarządzenie Nr 10/2023 z dnia 20 lutego 2023 r. zmiany zarządzenia nr 42/2021 Wójta Gminy Uście Gorlickie z dnia 1 czerwca 2021 r. w sprawie gminnej ewidencji zabytków Gminy Uście Gorlickie.

5.7.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Na obszarze Gminy Uście Gorlickie zlokalizowano 32 stanowiska archeologiczne o zróżnicowanym znaczeniu. Są to głównie osady/ślady osadnictwa datowane od epoki kamienia po czasy nowożytny. Wśród nich są obiekty istotne z historycznego punktu widzenia, które mogą być znakomitą elementem promocyjnym, wykorzystywanym w turystyce kulturalnej. Wymagają jednak odpowiedniego wyeksponowania w postaci wytyczenia szlaku oraz szczegółowego opisu historycznego i wizualizacji pierwotnego wyglądu.

Należą do nich zabytki o własnej formie krajobrazowej – głównie pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów) itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1, Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzeniowego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Uście Gorlickie.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE UŚCIE GORLICKIE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• opracowana gminna ewidencja zabytków; • cerkwie wpisane na listę dziedzictwa UNESCO w Kwiatoniu i Brunarach; • bogate dziedzictwo historyczne (duża liczba zabytków cerkwi i kościołów, cmentarzy wojennych); • wyjątkowa i unikatowa kultura łemkowska; • aktywnie działające instytucje zajmujące się szerzeniem kultury, m.in. Gminny Ośrodek Kultury, Koła i Stowarzyszenia Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszenie Promocji Kultury Łemkowskiej „Serencza”, zespoły folklorystyczne, chóry „ZORIA” i „ROSA”, Zagroda Łemkowska Edukacyjna, Watra; • produkt turystyczny „Magiczna Kraina Łemków i Pogórzan”; • gmina należy do Lokalnej Grupy Działania „Beskid Gorlicki”; • przez teren gminy prowadzą szlaki turystyczne – piesze, rowerowe, konne, np. Szlak Architektury	• niewystarczająca sieć szlaków pieszych, rowerowych; • niezadowalająca promocja turystyczna; • zły stan zachowania większości obiektów mieszkalnych ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • niewystarczająco rozwinięta baza usług kulturalno-rekreacyjnych; • częściowe oznakowanie obiektów zabytkowych; • brak integracji społecznej wokół rozwiązywania problemów związanych z rewaloryzacją obiektów zabytkowych; • niedostateczne zagospodarowane otoczenie Jeziora Klimkówka dla celów turystycznych; • nieoznakowana część zabytkowych wojennych cmentarzy, do których trudno trafić; • budynki występujące w gminnej ewidencji zabytków, które są własnością prywatną wymagają przeprowadzenia prac zabezpieczających, jak

Drewnianej w Małopolsce, Wielokulturowy szlak rowerowy, Transgraniczny szlak rowerowy; • pokrycie większości obszaru gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego; • obowiązująca uchwała zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • systematyczna ochrona zabytków poprzez udzielanie co roku dotacji na prace konserwatorskie lub roboty budowlane; • potencjał turystyczny w postaci Jeziora Klimkówka, Uzdrowiska Wysowa-Zdrój, Stadnina Koni Huculskich „Gładyszów”, Magurski Park Narodowy; • duża liczba turystów generowanych przez Uzdrowisko Wysowa-Zdrój słynące z licznych ujęć wód mineralnych.	i wyeksponowania ich walorów.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • udział gminy w strukturze Lokalnej Grupy Działania „Beskid Gorlicki”; • położenie w terenie o dużych walorach turystycznych sprzyjających rozwojowi turystyki i rekreacji; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem;

do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych cmentarzy; • zagrożenia dla zabytków ruchomych – kradzieże, pożary, źle przeprowadzone prace konserwatorskie przez osoby nieposiadające odpowiednich kwalifikacji.
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Uście Gorlickie. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami Gminy Uście Gorlickie na lata 2021-2024. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna

uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I: Sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Priorytet II: Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego i rozwój tożsamości regionalnej.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 6. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Uście Gorlickie

PRIORYTET I: Sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Systematyczne opracowywanie aktualizacji Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2028 r.	Czy zrobiono aktualizację
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność/ współwłasność gminy.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Planowane inwestycje: – wymiana 12 krzyży na cmentarzu wojennym nr 55 w Gładyszowie; – remont cmentarza z I wojny światowej Wirchne 61 z dofinansowaniem z programu „Groby i cmentarze wojenne w kraju 2024.	
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzy po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
	Sukcesywny remont kapliczek przydrożnych oraz kamiennych krzyży znajdujących się na terenie gminy.	Jakie działania podjęto, ilość remontowanych obiektów, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
	Odbudowa zabytkowej karczmy łemkowskiej w Uściu Gorlickim, obecnie rozebranej.	Jakie działania zaplanowano/ podjęto, wartość poniesionych środków, czy otrzymano dotację, jakiej wysokości.

	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, na ile obiektów
PRIORYTET II: Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego i rozwój tożsamości regionalnej.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy, takich jak np. Szczodry Wieczer „Szczedriwka”, „Jajocha”, „Watra” Święto Kultury Łemkowskiej, Dni Huculskie w Regietowie, „Echo trombity” Parada Orkiestr Dętych.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów przy współpracy np. z Gminnym Ośrodkiem Kultury, Kołami i Stowarzyszeniami Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszeniem Promocji Kultury Łemkowskiej „Serencza”, zespołami folklorystycznymi, chórami „ZORIA” i „ROSA”.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie

	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie szlaków oraz ścieżek tematycznych.	
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Uście Gorlickie),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Uście Gorlickie dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Uście Gorlickie,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),

- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.
5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe** – dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Małopolskiego – zgodnie z Uchwałą Nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Gorlickiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała XLVII/259/2023 Rady Powiatu Gorlickiego z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Z budżetu Powiatu Gorlickiego może być udzielona dotacja celowa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków położonym na terenie Powiatu Gorlickiego i nie stanowiącym jego własności. Wnioski o udzielenie dotacji składa się w terminie od 15 maja roku. Rada Powiatu Gorlickiego, na podstawie rekomendacji Komisji podejmuje uchwałę o udzieleniu dotacji uwzględniając środki finansowe zaplanowane na ten cel w budżecie Powiatu Gorlickiego. W uchwale w sprawie udzielenia dotacji określa się nazwę podmiotu, zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku oraz kwotę przyznanej dotacji. Jeżeli przyznana dotacja jest niższa od wnioskowanej kwoty, Wnioskodawca może

zmniejszyć kwotę środków własnych i środków pochodzących z innych źródeł proporcjonalnie do stopnia zmniejszenia dotacji z budżetu Powiatu z zastrzeżeniem, iż procentowy udział dotacji Powiatu wskazany we wniosku o udzielenie dotacji nie może ulec zwiększeniu.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Uście Gorlickie – przyznawane są zgodnie z obowiązującą Uchwałą Nr XLIII/508/23 Rady Gminy Uście Gorlickie z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach na terenie Gminy Uście Gorlickie, wpisanych do rejestru lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Wnioski o udzielenie dotacji kierowane są do Wójta Gminy Uście Gorlickie. Wysokość proponowanej dotacji jest ustalana odrębnie dla każdego wniosku i może być inna niż określona we wniosku. Jeżeli kwota proponowanej dotacji jest niższa od kwoty wnioskowanej, wnioskodawca może wycofać swój wniosek lub zmniejszyć zakres rzeczowy wnioskowanego o dofinansowanie zadania. Wnioskodawca może złożyć tylko jeden wniosek na dany rok budżetowy, chyba że nie zostanie wykorzystana pula wszystkich środków przeznaczonych w budżecie na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Mecenas Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• Konkurs „Małopolska Pamięć”

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne,
- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski.

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;

- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.

• Konkurs „Kultura Wrażliwa”

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz eksponatów, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;
- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwia ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;
- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 roku. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10% wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 7 kategoriach:

- Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- Adaptacja obiektów zabytkowych;
- Architektura i budownictwo drewniane;
- Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne);
- Zabytek dostępny;
- Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwa rodzaje zadań (których nie należy łączyć):

- weryfikacja terenowa zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (przede wszystkim tych nieposiadających własnej formy terenowej), w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, w przypadku zabytków archeologicznych wpisanych wyłącznie do rejestru zabytków nieruchomych (A), celem weryfikacji powinno być przygotowanie dokumentacji dającej podstawy do wpisania zabytku do rejestru zabytków archeologicznych (C);

- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych (przede wszystkim tych zakończonych przed 2000 r.)

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Uściu Gorlickim
11. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Uście Gorlickie na lata 2021-2024
12. Szymańska, J. Ostrowski, Ocalić od zapomnienia, w: „Małopolski Informator Rolniczy”, nr 12, 2013/2014; R. Reinfuss, Śladami Łemków, Warszawa 1990.
13. S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. II, Warszawa 1962; Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe, Zakład Historii Języka Polskiego i Dialektologii UW | Towarzystwo Kultury Języka
14. R. Frodyma: Galicyjskie cmentarze wojenne, tom I. Beskid Niski i Pogórze. Warszawa, 1995; A. Bielecki, Cmentarze wojenne a koncepcje zagospodarowania przestrzennego powiatu gorlickiego w oparciu o materiały kartograficzne i analizę zdjęć lotniczych, Teledetekcja Środowiska, Tom 54 (2016/1)
15. R. Brykowski, Łemkowska drewniana architektura cerkiewna, Ossolineum, Wrocław, 1986
16. A. Piecuch, Szlakiem małej i dużej architektury sakralnej gminy Uście Gorlickie: t. I. – Wokół Wysowej Zdroju, Gorlice 2007, t. II. – W dolinie potoku Zdynia, Gorlice 2007; t. III, Wokół Uścia Gorlickiego, Krosno, Uście Gorlickie 2009
17. P. Kutaś, Zabytki architektury drewnianej powiatu gorlickiego, Zakrzów, 2013; Inwentaryzacja architektury drewnianej miejscowości gmin Uście Gorlickie i Ropa, projekt Fundacji „Zawsze warto” w ramach programu Narodowego Instytutu Dziedzictwa w 2016 r. – Wolontariat dla dziedzictwa
18. Późne średniowiecze w Karpatach Polskich, red. Jan Gancarski, Krosno: Muzeum Podkarpackie, 2007; M. A. Koprowski, Łemkowie. Losy zaginionego narodu, wyd. Replika 2016
19. A. Ćmiech, Ziemia gorlicka i jej dzieje, Nowy Sącz 2017; A. Ćmiech, A. Franczyk-Cegła, Lokacje i nadania króla Kazimierza Wielkiego na Ziemi Gorlickiej, Nowy Sącz 2013; portal internetowy: Beskid Niski – kompendium wiedzy o Beskidzie Niskim, www.beskid-niski.pl; strona internetowa gminy Uście Gorlickie: <http://www.usciegorlickie.pl/historia2>.
20. www.zabytek.pl
21. www.stat.gov.pl/gus
22. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Uście Gorlickie
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w Gminie Uście Gorlickie
3. Tabela nr 3. Rejestr Miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Uście Gorlickie
4. Tabela nr 5. Analiza SWOT
5. Tabela nr 6. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Uście Gorlickie

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów architektury ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Uście Gorlickie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	DATOWANIE	UWAGI
1	Banica	cerkiew, ob. kościół parafialny pw. św. Kosmy i Damiana	dz. nr 260	1797 r.	Rejestr zabytków nr A-102/M z 08.11. 2007
2	Banica	plebania	nr 35	ok. 1930 r.	
3	Banica	cmentarz grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 249/1	2 poł XIX w.	
4	Blechnarka	cerkiew prawosławna pw. św. Kosmy i Damiana	k. nr 12, dz. nr 270	1801 r.	Rejestr zabytków nr A-574 z 20.03.1990 (NSz)
5	Blechnarka	cmentarz wojenny nr 49 z I wojny światowej	dz. nr 23	lata 1914-1915	Rejestr zabytków nr A-1222/M z 14.09.2010
6	Brunary	cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archanioła, ob. kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej	dz. nr 414	2 poł. XVIII w.	Rejestr zabytków nr A-541 z 30.10.1933 (NSz) zmiana treści decyzji 29.06.2010 A-1215/M
7	Brunary	budynek mieszkalny	nr 65	ok. 1930 r.	
8	Brunary	kapliczka murowana	naprzeciwko nr 59	1920 r.	w WEZ naprzeciwko nr 62
9	Brunary	cmentarz grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 428	XIX w.	
10	Czarna	cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra, ob. kościół rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy, bramka, otoczenie	dz. nr 121	1764 r.	Rejestr zabytków nr A-702 z 27.09.1993 (NSz)
11	Czarna	zagroda polemkowska	nr 5	XIX w.	Rejestr zabytków nr A-329/86 z 07.03.1986 (NSz)
12	Czarna	spichlerz	nr 2	1930 r.	
13	Czarna	budynek mieszkalny z oborą i stajnią	nr 14	1937 r.	
14	Czarna	budynek mieszkalny	nr 16	1940 r.	
15	Czarna	budynek mieszkalny	nr 21	1932 r.	
16	Czarna	kapliczka murowana	przy nr 21	ok. 1910 r.	
17	Czarna	cmentarz grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 120	pocz. XX w.	
18	Gładyszów	cerkiew grekokatolicka pw. Wniebowstąpienia Pańskiego, otoczenie	dz. nr 611	1938 r.	Rejestr zabytków nr A-798 z 17.05.1996 (NSz)
19	Gładyszów	kaplica prawosławna pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela	dz. nr 528/1	1857 r.	Rejestr zabytków nr A-1433/M z 04.05.2015
20	Gładyszów	cmentarz wojenny nr 55 z I wojny światowej	dz. nr 166/2	Lata 1914-1915	Rejestr zabytków nr A-1218/M z 13.09.2010 r.
21	Gładyszów (Wirchne)	cmentarz wojenny nr 61 z I wojny światowej	dz. nr 113/12	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-1219/M z 14.09.2010 r.
22	Gładyszów	cmentarz wojenny nr 60 z I wojny światowej	dz. nr 16/2, 17/3, obręb Gładyszów	okres I wojny światowej	Rejestr zabytków nr A-1263/M z 23.11.2011
23	Gładyszów	budynek mieszkalny	dz. nr 746	lata 1936-1938	w WEZ nr 8
24	Gładyszów	budynek mieszkalny	nr 23	1931 r.	
25	Gładyszów	cmentarz grekokatolicki, ob. komunalny	dz. nr 483	XIX w.	
26	Hańczowa	cerkiew prawosławna	dz. nr 115	1644 r.	Rejestr zabytków nr A-540

		pw. Opieki Matki Bożej			z 28.10.1961 (NSz)
27	Hańczowa	zagroda	nr 2	1930 r.	
28	Hańczowa	studnia	nr 2	1930 r.	
29	Hańczowa	zagroda	nr 45	1930 r.	
30	Hańczowa	spichlerz w zagrodzie	nr 45	1930 r.	
31	Hańczowa	zagroda	nr 55	1933 r.	
32	Hańczowa	zagroda (d. szkoła podstawowa)	nr 57	1910 r.	
33	Hańczowa	kapliczka murowana	naprzeciwko nr 96	ok. 1920 r.	w WEZ naprzeciwko szkoły
34	Hańczowa	czasownia	dz. nr 118/2	ok. 1910 r.	
35	Hańczowa	cmentarz grekokatolicki, ob. komunalny	dz. nr 178	poł. XIX w.	
36	Izby (Bieliczna)	cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archanioła z cmentarzem i działką, ob. filia parafii Banica	dz. nr 104/2	1792 r.	Rejestr zabytków nr A-159/M z 29.10.2008
37	Izby	cerkiew grekokatolicka, ob. kościół rzymskokatolicki pw. św. Łukasza, cmentarz, ogrodzenie	dz. nr 70	1886 r.	Rejestr zabytków nr A-755 z 22.08.1994 (NSz)
38	Izby	budynek mieszkalny	nr 11	1927 r.	
39	Izby	budynek mieszkalno-gospodarczy	nr 13	1916 r.	
40	Izby	kapliczka murowano-kamienna	naprzeciw nr 7	XIX/XX w.	
41	Izby	szkoła, ob. świetlica wiejska	nr 16	1916 r.	
42	Izby	cmentarz grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 72	XIX w.	
43	Konieczna	cerkiew prawosławna pw. św. Wasyła Wielkiego	dz. nr 145	1911 r.	Rejestr zabytków nr A-747 z 20.06.1994 (NSz)
44	Konieczna	cmentarz nr 46 z I wojny światowej	dz. nr 149	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-644 z 25.03.1993 (Ns)
45	Konieczna	cmentarz z I wojny światowej nr 47	dz. nr 146/4	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-1216/M z 14.09.2010
46	Konieczna	spichlerz	nr 11	2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków nr A-737/73 z 02.11.1973 (NSz)
47	Konieczna	piwniczka	naprzeciwko nr 26	pocz. XX w.	
48	Konieczna	kapliczka kamienna	obok nr 29	ok. 1890 r.	
49	Kunkowa	cerkiew prawosławna pw. św. Ap. i Ewangelisty Łukasza	dz. nr 190, 191	1868 r.	Rejestr zabytków nr A-510 z 25.06.1987 (Ns) – zmiana treści decyzji A-1435/M z 11.06.2015
50	Kunkowa	spichlerz	nr 6	pocz. XX w.	
51	Kunkowa	piwnica, spichlerz	nr 9	k. XIX w.	
52	Kunkowa	budynek mieszkalny	nr 11	1912 r.	
53	Kunkowa	budynek mieszkalny	nr 17	1912 r.	
54	Kunkowa	budynek mieszkalny	nr 36	1930 r.	
55	Kunkowa	cmentarz grekokatolicki, ob. prawosławny	dz. nr 190, 191	XIX w.	
56	Kunkowa (przys. Leszczyny)	cerkiew prawosławna pw. św. Ap. i Ewangelisty Łukasza	dz. nr 97/1	1835 r.	Rejestr zabytków nr A-509 z 12.06.1987 (Ns)
57	Kunkowa (przys. Leszczyny)	budynek mieszkalno-gospodarczy	nr 57	ok. 1930 r.	
58	Kunkowa (przys.	budynek mieszkalno-	nr 59	1918 r.	

	Leszczyny)	gospodarczy			
59	Kunkowa (przys. Leszczyny)	budynek mieszkalny	nr 60	pocz. XX w.	
60	Kunkowa (przys. Leszczyny)	budynek mieszkalny	nr 65	1911 r.	
61	Kunkowa (przys. Leszczyny)	budynek mieszkalno-gospodarczy	nr 70	ok. 1920 r.	
62	Kunkowa (przys. Leszczyny)	kapliczka murowana	dz. nr 97/1, przy cerkwi	XIX w.	
63	Kunkowa (przys. Leszczyny)	cmentarz grekokatolicki, ob. prawosławny	dz. nr 98	poł. XIX w.	
64	Kwiatów	cerkiew pw. św. Paraskiewy, ob. kościół rzymskokatolicki	dz. nr 149	1700 r.	Rejestr zabytków nr A-465 z 26.11.1986
65	Kwiatów	spichlerzyk	nr 3	1920 r.	
66	Nowica	kaplica grekokatolicka pw. Zaśnięcia NMP Wniebowziętej	k. nr 34, dz. nr 148	4 ćw. XIX w.	Rejestr zabytków nr A-718/93 (NSz) z 20.12.1993
67	Nowica	cerkiew grekokatolicka pw. św. Paraskiewy	dz. nr 309	lata 1842-1843	Rejestr zabytków nr A-617 (NSz) z 23.03.1990
68	Nowica (przys. Przysłop)	cerkiew grekokatolicka św. Michała Archaniola	k. nr 46, dz. nr 401	1765 r.	Rejestr zabytków nr A-288 z 24.03.1980 (NSz)
69	Nowica (przys. Przysłop-Magura Małastowska)	cmentarz wojenny nr 58 z I wojny światowej	dz. nr 183/8	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-1220/M z 13.09.2010
70	Nowica (przys. Przysłop-Magura Małastowska)	cmentarz wojenny nr 59 z I wojny światowej	dz. nr 183/9	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-1221/M z 14.09.2010
71	Nowica	budynek mieszkalny	nr 3	pocz. XX w.	
72	Nowica	spichlerz	nr 4	ok. 1930 r.	
73	Nowica	spichlerz	nr 5	pocz. XX w.	
74	Nowica	budynek mieszkalny	nr 7	1917 r.	
75	Nowica	spichlerz	nr 9 (d. 7)	1917 r.	
76	Nowica	budynek mieszkalny	nr 9	1926 r.	
77	Nowica	spichlerz	nr 14	1907 r.	
78	Nowica	spichlerz	nr 15	1909 r.	
79	Nowica	piwnica	nr 15	1909 r.	
80	Nowica	budynek mieszkalny	nr 18	ok. 1910-1920	
81	Nowica	budynek mieszkalny	nr 20	1920 r.	
82	Nowica	spichlerz	nr 28	ok. 1900-1910	
83	Nowica	budynek mieszkalny	nr 38	1920 r.	
84	Nowica	spichlerz	nr 56	1903 r.	
85	Regietów	cmentarz wojenny nr 48 z I wojny światowej	dz. nr 531/2	lata 1914-1915	Rejestr zabytków nr A-1217/M z 13.09.2010 r.
86	Regietów	cmentarz wojenny nr 51 z I wojny światowej	dz. nr 122/4, na wzgórzu Rotunda	lata 1914-1918	Rejestr zabytków nr A-287 z 24.03.1980 (NSz)
87	Regietów	prezbiterium cerkwi, ob. kaplica drewniana i cmentarz grekokatolicki, ob. prawosławny	dz. nr 542	1 poł. XVIII w.	Rejestr zabytków nr A-386/549 z 10.07.1971 (NSz)
88	Regietów	szkoła, ob. budynek mieszkalny	nr 9	ok. 1930 r.	
89	Regietów	budynek mieszkalny	nr 14	ok. 1936 r.	
90	Regietów	kaplica prawosławna	k. nr 9, dz. nr 30/2	1890 r.	
91	Ropki	miejsce po cerkwi grekokatolickiej fil. pw. Narodzenia NMP przeniesionej do skansenu w Sanoku	dz. nr 53/2		
92	Ropki	Cmentarz	dz. nr 53/1	k. XIX w., 1902 r.	

		grekokatolicki, ob. cmentarz prawosławny (nieczynny)			
93	Skwirtne	cerkiew grekokatolicka, ob. kościół pw. ŚŚ. Kosmy i Damiana	k. nr 18, dz. nr 165	1837 r.	Rejestr zabytków nr A-446 z 05.03.1991
94	Smerekowiec	cerkiew grekokatolicka, ob. kościół parafialny pw. św. Michała Archaniola	dz. nr 481	1818 r.	Rejestr zabytków nr A-374 z 04.06.1985 (NSz)
95	Smerekowiec	cmentarz wojenny nr 56 z I wojny światowej i cmentarz wyznaniowy grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 370	grekokatolicki – 1888 r. wojenny – lata 1914-1918	Rejestr zabytków nr A-775 z 10.05.1995 (NSz)
96	Smerkowiec	spichlerz	nr 16	pocz. XX w.	
97	Smerkowiec	plebania, ob. budynek mieszkalny	nr 85	1924 r.	
98	Stawisza	spichlerz	nr 4	1902 r.	
99	Stawisza	spichlerz	nr 6	1905 r.	
100	Stawisza	budynek mieszkalny	nr 11	1930 r.	
101	Stawisza	miejsce usytuowania nieistniejącej cerkwi, ob. kościół pomocniczy pw. Przemienienia Pańskiego parafii rzymskokatolickiej Śnietnica	dz. nr 109		
102	Śnietnica	cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra, ogrodzenie z bramką	k. nr 32, dz. nr 228	lata 1755-1758	Rejestr zabytków nr A-787 z 22.12.1995 (NSz)
103	Śnietnica	spichlerz	nr 10	1900 r.	
104	Śnietnica	spichlerz	nr 12	ok. 1910 r.	
105	Śnietnica	budynek mieszkalny	nr 25	ok. 1930 r.	
106	Śnietnica	budynek mieszkalny	nr 37	ok. 1935 r.	
107	Śnietnica	budynek mieszkalno-gospodarczy	nr 46	1906 r.	
108	Śnietnica	budynek mieszkalny	nr 47	1932 r.	
109	Śnietnica	kapliczka murowana	przy nr 65	ok. 1908 r.	
110	Śnietnica	kapliczka murowana	naprzeciw nr 38	ok. 1932 r.	
111	Śnietnica	cmentarz grekokatolicki, ob. parafialny	dz. nr 77	k. XIX w.	
112	Uście Gorlickie, przys. Oderne	kościół pw. św. Stanisława Biskupa	dz. nr 71/2	1898 r.	Rejestr zabytków nr A-772/95 (NSz) z 17.06.1995, skreślono dzwonnice decyzją z dnia 15.12.2016 r.
113	Uście Gorlickie	cerkiew grekokatolicka pw. św. Paraskiewy, ogrodzenie z bramkami, otoczenie	dz. nr 311/1	1786 r.	Rejestr zabytków nr A-773 z 09.05.1995 (NSz)
114	Uście Gorlickie	kaplica cmentarna	dz. nr 294	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków nr A-668 z 02.06.1992 (NSz)
115	Uście Gorlickie	cmentarz wojenny nr 57 z I wojny światowej	dz. nr 294	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-731 z 11.07.1994 (NSz)
116	Uście Gorlickie	karczma łemkowska z otoczeniem, ob. rozebrana	dz. nr 277/2	pocz. XX w.	Rejestr zabytków nr A-64/M z 06.11.2006
117	Uście Gorlickie	budynek mieszkalny (dworek)	nr 3	1910 r.	

118	Uście Gorlickie	spichlerz	nr 38	XX w.	
119	Uście Gorlickie	kapliczka przydrożna	k. nr 164, dz. nr 503/5	pocz. XX w.	
120	Wysowa-Zdrój	cerkiew prawosławna pw. św. Archaniola Michała	dz. nr 483	1779 r.	Rejestr zabytków nr A-408 z 24.02.1986 (Nsz)
121	Wysowa-Zdrój	kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej	dz. nr 124	lata 1936-1938	Rejestr zabytków nr A-110/M z 05.10.2007
122	Wysowa-Zdrój	cmentarz wojenny nr 50 z I wojny światowej	dz. nr 767/2	1915 r.	Rejestr zabytków nr A-1223/M z 22.02.2011 r.
123	Wysowa-Zdrój	szkoła, ob. budynek mieszkalny	nr 28	ok. 1927 r.	
124	Wysowa-Zdrój	spichlerz	nr 30	pocz. XX w.	
125	Wysowa-Zdrój	spichlerz	nr 31	pocz. XX w.	
126	Wysowa-Zdrój	willa	nr 37A	1932 r.	
127	Zdynia	cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej	dz. nr 289	lata 1786-1795	Rejestr zabytków nr A-597 z 10.06.1989
128	Zdynia	cmentarz wojenny nr 52 z I wojny światowej (dz. 155/2) i cmentarz grekokatolicki ob. komunalny (dz. 155/1)	dz. nr 155/2 dz. Nr 155/1	gr.-kat.- 1880 r. wojenny- lata 1914-1918	Rejestr zabytków nr A-562 z 04.11.1988
129	Zdynia	kapliczka murowana	k. nr 50	ok. 1910 r.	
130	Zdynia	budynek mieszkalny	nr 18	ok. 1915 r.	
131	Zdynia	plebania, ob. budynek nieużytkowany	nr 28	ok. 1780 r. przebud. 1930 r.	wcześniej nr 42
132	Zdynia	szkoła, ob. budynek nieużytkowany	nr 68	ok. 1930 r.	
133	Zdynia	karczma, ob. budynek mieszkalny	nr 75	XIX/XX w.	

Załącznik nr 2. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Uście Gorlickie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI	NR STAN. NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA	TYP STANOWISKA
1	Kunkowa	113-68	1	1	wczesna epoka brązu	śląd osadnictwa
2	Kunkowa	113-68	2	2	wczesna epoka brązu	śląd osadnictwa
3	Kunkowa	113-68	3	3	okres nowożytny	osada
4	Kunkowa	113-68	4	4	epoka kamienia – epoka brązu	śląd osadnictwa
5	Kunkowa	113-68	5	5	epoka brązu	śląd osadnictwa
6	Nowica	113-68	1	6	epoka kamienia – epoka brązu	śląd osadnictwa
7	Nowica	113-68	2	7	okres nowożytny	osada
8	Nowica	113-68	3	8	epoka brązu	śląd osadnictwa
9	Nowica	113-68	4	9	okres nowożytny	osada
10	Skwirtne	114-68	1	-	schyłkowy paleolit	obozowisko
11	Skwirtne	114-68	1	8	schyłkowy paleolit nowożytna	obozowisko osada
12	Skwirtne	114-68	2	9	nowożytna	osada
13	Skwirtne	114-68	3	10	nowożytna	śląd osadnictwa
14	Skwirtne	114-68	4	11	nowożytna	osada
15	Skwirtne	114-68	5	12	nowożytna	osada
16	Smerekowiec	114-68	1	13	nowożytna	śląd osadnictwa
17	Smerekowiec	114-68	2	14	nowożytna	śląd osadnictwa
18	Smerekowiec	114-68	3	15	nowożytna	osada
19	Smerekowiec	114-68	4	16	nowożytna	osada

20	Smerekowiec	114-68	5	17	nowożytna	osada
21	Smerekowiec	114-68	6	18	nowożytna	śląd osadnictwa
22	Uście Gorlickie	114-68	1	2	epoka kamienia nowożytna	śląd osadnictwa osada
23	Uście Gorlickie	114-68	2	1	paleolit schyłkowy (kultura magdaleńska)	obozowisko
24	Uście Gorlickie	114-68	3	3	nowożytna	osada
25	Uście Gorlickie	114-68	4	4	nowożytna	osada
26	Uście Gorlickie	114-68	5	5	epoka kamienia nowożytna	śląd osadnictwa osada
27	Uście Gorlickie	114-68	6	6	nowożytna	osada
28	Uście Gorlickie	114-68	7	7	epoka kamienia nowożytna	śląd osadnictwa osada
29	Uście Gorlickie	114-68	8	19	epoka kamienia	śląd osadnictwa
30	Uście Gorlickie	114-68	9	20	paleolit	śląd osadnictwa
31	Uście Gorlickie	114-68	10	21	wczesna epoka brązu	śląd osadnictwa
32	Uście Gorlickie „Oreszów”	114-68	-	2	paleolit schyłkowy lub górnny ?	obozowisko

UZASADNIENIE

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami zgodnie z przepisami art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym należy do zadań własnych gminy.

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292), która nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzania na okres 4 lat programów ochrony zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami przygotowany został na lata 2025-2028. Opracowany w roku 2024 został zaopiniowany pozytywnie przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w dniu 29 sierpnia 2024 r. pismem nr DNS-I.5120.1.2024.PC.UN.